

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ซึ่งมีพัฒนาการเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนถึงปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามของนักรัฐศาสตร์ในทุกยุคทุกสมัย ที่ต้องการวิเคราะห์ทำความเข้าใจการเมือง ซึ่งมนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องเผชิญหน้ากับมันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์พยายามศึกษาวิเคราะห์การเมืองอยู่ตลอดเวลาเพื่อที่จะได้นำเอาความรู้ความเข้าใจจากการวิเคราะห์นั้นมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดในสังคม โดยทั่วไปแล้วมนุษย์มักจะใช้สัญชาตญาณในการสังเกตเปรียบเทียบ (comparision and simplefication) เป็นวิธีการศึกษาเรื่องราวต่างๆที่เขามองเห็นหรือได้รับประสบการณ์จากปรากฏการณ์ทางการเมือง สำหรับนักรัฐศาสตร์แล้ว การวิเคราะห์การเมืองของนักรัฐศาสตร์นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาเหตุผลและข้อเท็จจริงต่างๆจากปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยประสงค์จะนำเอาเหตุผลและข้อเท็จจริงเหล่านั้นไปสรุป เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆเหล่านั้น แต่เนื่องจากเรื่องราวของการเมืองมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อนเกินกว่าที่วิธีการศึกษาแบบสังเกตเปรียบเทียบจะสามารถให้คำอธิบายได้ดีพอ นักรัฐศาสตร์จึงจำเป็นต้องสร้างระเบียบวิธีการศึกษา (methodology) และกรอบความคิด (conceptual framework) ขึ้นมาเป็นหลักเกณฑ์หรือแนวทางสำหรับวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองให้มีความชัดเจนและรัดกุม¹

ในการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจหญิงไทยที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะทราบและเข้าใจถึงพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจหญิงไทยที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตร ว่ามีลักษณะอย่างไร และระดับของการมีส่วนร่วมนั้นเป็นอย่างไรบ้าง มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีบทบาทต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจหญิงเหล่านี้บ้าง ดังนั้นแนวความคิด (concept) ที่จะนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยจึงมีดังนี้ คือ

1. แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
2. แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีกับการเมือง

---

¹ สมบัติ จันทรวงศ์, อ่างใน เสวตฉัตร สุวรรณรัตน์, “บทบาทของสมาชิกสภาแทนราษฎรสตรีในการเมืองไทย ปี 2531-2534” (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .พ.ศ.2535), หน้า 14

1. แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) เป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งของกระบวนการทางการเมือง และมีความจำเป็นสำหรับการเมืองเกือบทุกระบบ ทั้งนี้ เพราะรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะการเสนอความต้องการ (demand) และการสนับสนุน (support) เป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งการดำรงอยู่ของระบบการเมือง ถ้าระบบการเมืองใดปราศจากสิ่งดังกล่าวนี้แล้ว ระบบการเมืองก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) ที่ถือว่าประชาชนทั้งปวงในสังคมมีอิสระที่จะร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายในการบริหารและการปกครองประเทศ

ในส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้จะเน้นถึงความหมาย ขอบเขต รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

1.1) ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของสังคมที่พัฒนาแล้ว เราจะพบว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกต่างก็พยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในประเทศที่ยึดอุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นหลักในการปกครอง ยึดหลักการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน ก็จำเป็นต้องส่งเสริมให้ประชาชนภายในประเทศเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และโดยการเปิดโอกาสให้มีการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เอง ที่ผู้ปกครองอ้างความชอบธรรมของอำนาจ

ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” (political participation) นี้เป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก เนื่องจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ครอบคลุมถึงกิจกรรมทุกชนิดที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพลเมืองกับสถาบันทางการเมืองภายในรัฐ มีผู้ให้คำนิยามหรือความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้มากมาย Myron Weiner

---

² ประกาศศักดิ์ ธานีพงศ์, “นักธุรกิจกับการเมือง : การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2528) , หน้า 21

นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้สรุปนิยามที่มักจะนำมาอ้างอิงกันโดยทั่วไป โดยแบ่งเป็น 10 ความหมายด้วยกัน ดังนี้³

1. การให้การสนับสนุนและการเรียกร้องต่อผู้นำในรัฐบาล เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการใดๆ

2. ความพยายามที่จะสร้างผลกระทบต่อการดำเนินงานของรัฐบาลที่ได้ผล และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. กิจกรรมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การออกเสียง การยื่นข้อเรียกร้อง การลobbies เป็นต้น

4. การใช้สิทธิเลือกตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจแทนตัวเอง

5. ความรู้สึกแปลก ผิดแผก หรือตีตนออกจากระบบการเมืองอันเนื่องมาจากการถูกกีดกันไม่ให้เขาได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม พวกนี้มีศักยภาพที่จะกลับเข้ามาแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางที่พวกเขาเห็นว่าเหมาะสมหรือยุติธรรมกว่า

6. กิจกรรมของพวกที่ตื่นตัวในทางการเมือง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้รวมไปถึงการพูดคุยถกเถียงปัญหาในทางการเมืองได้ ไม่จำเป็นเสมอไปว่าจะต้องอยู่ในรูปของการใช้สิทธิเลือกตั้ง

7. กิจกรรมทางการเมืองทุกชนิด ทั้งแบบที่ใช้ความรุนแรงและแบบไม่ใช้ความรุนแรง

8. กิจกรรมทางการเมือง และกิจกรรมที่ต้องการเข้าไปมีอิทธิพลต่อการดำเนินการของข้าราชการด้วย

9. กิจกรรมต่างๆ ที่กระทบต่อการเมืองระดับชาติ แต่บางคนมองว่าจะต้องรวมถึงกิจกรรมที่กระทบต่อองค์กรส่วนท้องถิ่นด้วย

10. กิจกรรมทุกชนิดที่เป็นการเมือง

จากความหมายทั้ง 10 นี้ Weiner ได้นำมาสรุปว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง การปฏิบัติการโดยสมัครใจใดๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์กรหรือไม่ มีเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง และใช้วิธีการที่ถูกต้อง (ตามกฎหมาย) หรือไม่ก็ตาม โดยมุ่งประสงค์ที่จะไปมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ (public policies) การบริหารนโยบายสาธารณะและการเลือกผู้นำทางการเมือง ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ

---

³ Myron Weiner , “Political Participation : Crisis of The Political Process,” in Crisis and Sequences in Political Development , eds. Leonard Binder and others ,(Princeton , N.J. : Princeton University Press , 1971) , pp. 159-204

ตามความหมายดังกล่าวข้างต้น Weiner เน้นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการด้วยกันคือ

1. จะต้องมีการกระทำ (action) เช่น มีการพูดคุยและดำเนินการใดๆแต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงทัศนคติหรือความรู้สึก

2. จะต้องเป็นไปโดยสมัครใจ (voluntary)

3. จะต้องมียุทธศาสตร์ (choice) หรือทางเลือกมากกว่าหนึ่งเสมอ

Samuel P. Huntington และ Joan M. Nelson⁴ ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาไว้น่าสนใจว่า เป็นกิจกรรมของประชาชนแต่ละคนที่มีความมุ่งหมายเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดย Huntington ได้เน้นว่าการมีส่วนร่วมนั้นหมายถึง

1. เฉพาะการกระทำไม่รวมถึงทัศนคติ

2. เป็นการกระทำของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นพลเมืองธรรมดา ไม่ใช่ชนกการเมืองอาชีพ (professional politician) เช่น ผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง

3. กิจกรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาชนธรรมดา นั้นจะมีลักษณะเป็นช่วงๆไม่ต่อเนื่อง (intermittent) เป็นกิจกรรมที่ไม่เต็มเวลา (part-time) และเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่นๆ

4. เป็นการกระทำเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้มีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรคุณค่าที่มีอยู่จำกัดในสังคม ไม่รวมการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อกดดันหรือมีอิทธิพลต่อกลุ่มอื่นๆซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล และไม่ว่ากิจกรรมหรือการกระทำนั้นจะสำเร็จผลหรือไม่ก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง

5. การมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจเป็นไปด้วยความสำนึกของตนเอง หรือถูกชักจูงระดมพลังให้เข้าร่วมก็ได้

Norman H. Nie และ Sidney Verba⁵ ได้อธิบายความหมายของ “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” ไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็คือ “กิจกรรมต่างๆที่ถูกต้องตามกฎหมายของประชาชนซึ่งมีวัตถุประสงค์โดยตรงมากหรือน้อย ในการมีอิทธิพลต่อการเลือกของเจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือการกระทำที่กำลังดำเนินการอยู่ของเจ้าหน้าที่รัฐบาล” โดยเน้นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีลักษณะดังนี้

⁴ Samuel P. Huntington and Joan M. Nelson , No Easy Choice (Cambridge , Massachusetts : Harvard University Press , 1967) , pp. 4-7.

⁵ Norman H. Nie and Sidney Verba , “Political Participation ,” in Handbook of Political Science : Non Governmental Politic , eds Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby (Reading Mass : Addison-Westley Publishing Co. , 1975) , 41.

1. เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคล รวมทั้งผู้ที่เฉื่อยชาต่อกฎเกณฑ์แต่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาชีพ ซึ่งรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรคการเมือง และพวกหัวคะแนน

2. เป็นกิจกรรมซึ่งมีจุดหมายที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกของรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

3. การเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองโดยการกระทำกิจกรรม

Geoffrey K. Roberts⁶ นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจกรรมทางการเมือง รวมทั้งการลงคะแนนเสียงการเป็นสมาชิก และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมืองกลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่สถาบันการเมือง กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมืองหรือร่วมฟังเหตุการณ์ทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่หรือสมาชิกของกลุ่มการเมือง

Herbert McClosky⁷ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึงกิจกรรมต่างๆโดยสมัครใจ ซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมโดยตรงหรืออ้อมในการเลือกผู้ปกครองประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสาร การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเข้าร่วมประชุม การบริจาคเงิน และการติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ลักษณะความกระตือรือร้นของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อาจพิจารณาได้จากการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ การลงคะแนนเสียงตามบัญชี การเขียนและกล่าวสุนทรพจน์ การรณรงค์หาเสียง การแข่งขันกันเป็นเจ้าหน้าที่พรรคหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษี การเป็นทหาร และหน้าที่ด้านตุลาการ

Geraint Parry⁸ เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งกิจกรรมทางการเมืองที่มีอยู่ทั่วไป อาจเรียงลำดับได้จากการออกเสียงเลือกตั้ง ไปจนถึงการเป็นผู้กำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบาย

⁶ Geoffrey K. Roberts , A Dictionary of Political Analysis (London : Longman, 1971) , p. 145

⁷ Herbert McClosky , “Political Participation ,” International Encyclopedia of the Social Sciences . 12 (1968) : 252

⁸ Geraint Parry , ed. , Participation in Politic (Manchester : Manchester University , Press , 1972) , p. 3.

นอกเหนือจากนักวิชาการชาวตะวันตกแล้ว ทางด้านนักวิชาการของไทยได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้เช่นกัน อาทิเช่น

ณรงค์ สินสวัสดิ์⁹ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง บุคคลที่สนใจการเมือง มีความเข้าใจการเมือง เชื่อว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง มีความศรัทธาในกระบวนการทางการเมืองและตัวนักการเมือง และคิดว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของตน เป็นคนที่มีความสามารถในการเข้าสังคมและเป็นคนที่มีความหวังในชีวิต

จรรยา สุภาพ¹⁰ เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ และในกิจการต่างๆของรัฐบาลและในทางการเมือง หรือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ์¹¹ เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมในการกระทำ (activity) ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล การมีส่วนร่วมจะมาจากแต่ละบุคคลโดยตรงต่อการตัดสินใจของรัฐบาล เรียกว่า “การมีส่วนร่วมโดยตนเอง” (autonomous participation) และการมีส่วนร่วมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางอ้อมนอกเหนือจากแต่ละบุคคลโดยตรงแล้ว เรียกว่า “การมีส่วนร่วมโดยการถูกระดม” (mobilized participation)

โดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมที่แสดงออกในลักษณะต่างๆของกระบวนการทางการเมือง โดยวิธีบังคับหรือชักจูงอย่างไม่เป็นทางการ (informal method of pressure and persuasion) และรวมไปถึงการดำเนินการอย่างเป็นทางการ (formal action) เป็นได้ทั้งถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลังสำเร็จหรือล้มเหลว กิจกรรมดังกล่าวอาจเป็นกิจกรรมในระดับชาติหรือท้องถิ่นก็ได้

⁹ ณรงค์ สินสวัสดิ์ , จิตวิทยาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2518) , หน้า 117.

¹⁰ จรรยา สุภาพ , หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2514) , หน้า 333.

¹¹ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ์ , พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร , มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2521) , หน้า 204-205.

1.2) ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง

James Davids Barber ได้แบ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ¹²

1.การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นลักษณะที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง เช่น บริหารงาน กำหนดนโยบาย และตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง

2.การมีส่วนร่วมทางอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม แต่มิได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง โดยการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนเข้าไปทำหน้าที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งโดยเสรี แต่กำหนดกลไกเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามาควบคุมตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายปกครองเพื่อให้ปกครองเป็นไปตามความต้องการของประชาชน

James R. Townsend¹³ กล่าวว่า มีความเชื่อที่เกือบจะเป็นสากลว่า มนุษย์ในสังคมควรจะไปมีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง ซึ่งเขาเห็นว่ามิได้มี 2 ลักษณะคือ

1.ลักษณะแบบตะวันตก ในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนมักจะเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่เสมอๆโดยสมัครใจ

2.ลักษณะการเกี่ยวข้องกับแบบสังคมนิยมวิวนิสต์ คือ ประชาชนถูกบังคับให้เข้าเกี่ยวข้องในเรื่องและลักษณะที่รัฐบาลเห็นว่าจำเป็น

ในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมแบบตะวันตกนั้นได้แก่

1.กำหนดการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่ที่ว่า ประชาชนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมือง

2.ยอมให้สถาบันตัวแทน (representative institutions) เป็นตัวกลางที่จะนำความต้องการของประชาชนมาสู่ผู้นำทางการเมืองและคอยดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในขอบเขตที่ตนมีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบอยู่

3.คำนึงถึงประโยชน์ของชาติ แต่ถ้าเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่ยรวมเอาผลประโยชน์ที่ต่างกันเข้าด้วยกัน ซึ่งอาจจะต้องมีการแข่งขันกันอย่างชอบธรรมทั้งก่อนและหลังการตัดสินใจ

4.ให้ค่านิยมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงมาก และการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็รวมถึงกิจกรรมทั้งหมดซึ่งปัจเจกบุคคล เข้ามาเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะกำหนด ทิศทางที่เฉพาะเจาะจงให้แก่ The conduct of public affairs รวมทั้งกิจกรรมของ An occupational หรือ compulsory nature ด้วย

¹² James Davids Barber , Citizen Politic (Chicago : Markham Publishing Company , 1972) , p. 3.

¹³ James R. Townsend , Political Participation in Communist China (Berkeley and Los Angeles : University of California Press , 1967) , pp. 25-29.

Arthur W. Bromage¹⁴ ได้จำแนกลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองไว้ 2 อย่างใหญ่ๆด้วยกันคือ

1. การลงคะแนนเลือกตั้ง (voting) เป็นการแสดงออกซึ่งเจตนาของประชาชนต่อวิธีกำหนดนโยบายในการปกครองของประเทศ การแสดงเจตจำนงดังกล่าวนี้จะมีความหมายจริงๆหรือมีผลดีตามระบอบประชาธิปไตยหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสนใจของประชาชนอย่างจริงจัง และการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดด้วย

2. การบังคับและชักจูงอย่างไม่เป็นทางการ (informal method of pressure and persuasion) เช่น การติดตามการปฏิบัติงานของผู้แทนทางสื่อมวลชนและแสดงเจตจำนงในรูปรวมกลุ่มกันเดินขบวน เพื่อหาทางเปลี่ยนแปลงผู้ได้รับการเลือกตั้งที่ตนเองไม่พอใจ ดังนั้นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจึงต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ที่เป็นแรงกดดันอยู่ตลอดเวลา เพื่อผ่อนคลายความรู้สึกของประชาชนให้ใช้วิธีการมีส่วนร่วมอย่างสันติวิธี ซึ่งได้แก่การรวมกลุ่มต่อรองหรือผลักดันในรูปพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยถือเอาว่าพรรคหรือกลุ่มดังกล่าวเป็นตัวกลางในการรับฟังและถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน

3. การดำเนินการอย่างเป็นทางการ (formal active) ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการใช้สิทธิที่ได้ตามรัฐธรรมนูญ เช่น การริเริ่มกฎหมาย (initiative) การแสดงประชามติ (referendum) และการเพิกถอนให้ออกจากตำแหน่ง (recall)

1.3) รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เนื่องจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ของกิจกรรมทางการเมืองหลายอย่างรวมกันอยู่ รูปแบบต่างๆของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละสังคมอาจเน้นหรือให้ความสำคัญแตกต่างกันไป บางสังคมอาจให้ความสำคัญกับการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งระดับชาติแต่บางสังคมอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปของการเดินขบวนประท้วงรัฐบาลก็ได้ นอกจากนี้ในการที่บุคคลแต่ละคนจะยึดถือเอาการมีส่วนร่วมในรูปแบบใดๆเป็นแนวทาง ย่อมที่จะต้องมีการที่กระบวนการที่แตกต่างกันไปด้วย พวกที่เข้าไปช่วยหาเสียงเลือกตั้งอาจดำเนินการได้โดยเข้าเป็นสมาชิกพรรคคนนั้นๆปฏิบัติการไปตามแนวทางหรือนโยบายที่พรรควางไว้ให้ ส่วนพวกที่ติดต่อโดยตรงกับผู้แทนราษฎรเพื่อหวังที่จะให้ผู้แทนช่วยเหลือการใดๆก็ย่อมที่จะใช้กระบวนการที่ต่างกันไป

¹⁴ Arthur W. Bromage , Introduction to Municipal Government and Administration อังโน ประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์ , “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองแบบสุขาภิบาล : ศึกษาจากกรณีสุขาภิบาลพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2513), หน้า 10.

การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีวิวัฒนาการมาช้านานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สำหรับในอดีต การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีดังนี้คือ¹⁵

1.การมีส่วนร่วมแบบกรีก (Greek system) วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ ต้องการให้ประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศ ได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยตรง ซึ่งกำหนดให้ประชาชนทั้งนครรัฐประชุมร่วม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นความต้องการ และกำหนดนโยบายรวมทั้งกำหนดตัวผู้ปกครองด้วย

2.การมีส่วนร่วมแบบโรมัน (Roman system) การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ได้กำหนดให้มีสภาขึ้นแทนการประชุมประชาชนทั้งหมด ส่วนอำนาจหน้าที่ของสภานั้นครอบคลุมเสมือนการปกครองโดยประชาชนโดยตรง

3.การมีส่วนร่วมแบบศักดินา (Feudal system) เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย (lord) กับไพร่ (vassal) ที่แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ต่อกัน เจ้านายมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองและปกครองแก่ไพร่ ส่วนไพร่มีหน้าที่บริการด้านต่างๆและมีสิทธิได้รับการคุ้มครองประชาชนทั่วไปมีสิทธิเช่นนี้เหมือนกัน จึงถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมแบบปราศจากความเสมอภาค

4.การมีส่วนร่วมแบบสวิส (Swiss system) มีลักษณะสำคัญ คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงเช่นเดียวกับระบบกรีก

5.การมีส่วนร่วมแบบนิวอิงแลนด์ (New England system) มีการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมโดยตรงเช่นเดียวกับระบบสวิส สำหรับประเทศแรกที่พยายามปฏิรูปการปกครองให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้คือ ประเทศอังกฤษ เมื่อปี ค.ศ.1215 ได้มีการตกลงต่อรองกันระหว่างฝ่ายกษัตริย์กับขุนนาง เพื่อให้ฝ่ายกษัตริย์ทรงยินยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมืองจนเกิดเอกสารสิทธิแมกนา คาร์ตา (Magna-Carta) ขึ้นซึ่งเป็นเอกสารที่ยินยอมให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในรัฐบาล ต่อมาโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ (Oliver Cromwell) ได้ดำเนินการใช้กำลังเพื่อประชาชนกลุ่มต่างๆในประเทศได้มีบทบาททางการเมือง จนทำให้เกิดหลักการที่ว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิในการออกเสียง และประชาชนทุกคนควรจะมีสิทธิมีตัวแทนในสภานิติบัญญัติและเมื่อเกิดเหตุการณ์ปฏิวัติในฝรั่งเศส ปี ค.ศ. 1789 สิทธิของการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึงขยายออกไป จนทำให้เกิดหลักเสรีภาพ ความเสมอภาค และนำเอาเจตนารมณ์ของปวงชนมาใช้ให้ถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้นในสหรัฐอเมริกาได้มีการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองของตนเองตั้งแต่สมัยที่แซมมวล อัดัมส์ (Samuel Adams) ร่วมกับประชาชนเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองจากอังกฤษ และโทมัส เพน (Thomas Paine) ได้มีส่วนช่วยให้ประชาชนระลึกและสำนึกถึงความ

¹⁵ จุฑญา สุภาพ , หลักรัฐศาสตร์ , หน้า 331-334.

สำคัญในการที่จะเข้าไปดำเนินการปกครองตนเอง โดยเริ่มจากระดับท้องถิ่นขยายไปจนถึงระดับชาติ

ในปัจจุบันรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่หลากหลายและต่างกันไปในแต่ละระบบการเมือง มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาและจำแนกเอาไว้หลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งมีทั้งความคล้ายคลึงและแตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละท่าน ดังนี้

Nie และ Verba¹⁶ ได้จำแนกรูปแบบและกิจกรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

Nie เห็นว่า เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ทำให้ประชาชนมีอิทธิพลเหนือผู้นำ เพราะทำให้ผู้นำจำเป็นต้องปรับปรุงนโยบายเพื่อคะแนนเสียงของตน แต่คะแนนเสียงดังกล่าวนี้ คือความเห็นเกี่ยวกับความชื่นชอบของพลเมืองที่มีต่อผู้นำได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงการลงคะแนนเสียงจากผู้สมัครคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งเท่านั้น มิได้แสดงความชื่นชอบเป็นพิเศษ สำหรับขอบเขตของผลผลิต (ของการเลือกตั้ง) นั้น กว้างขวางมากและมีอิทธิพลเหนือพลเมืองทั้งหมด เพราะการรวมความชื่นชอบของพลเมืองและแรงกดดัน ทำให้คะแนนเสียงเป็นเสมือนอาวุธที่มีอำนาจควบคุมรัฐบาล นอกจากนั้นการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีความแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆคือ ต้องการความริเริ่มเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะประชาชนมีโอกาสเลือกตั้งตามปกติกิจกรรมของการลงคะแนนเสียงอย่างสม่ำเสมอ (ในการเลือกตั้งระดับชาติ) การลงคะแนนเสียงในระดับรัฐ และการลงคะแนนเสียงในระดับท้องถิ่น

2. กิจกรรมการรณรงค์หาเสียง

Nie พบว่าการที่พลเมืองได้มีส่วนร่วมในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งนั้น ทำให้สามารถเพิ่มอิทธิพลเหนือผลการเลือกตั้งได้โดยการกำหนดคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครคนใดคนหนึ่งไว้ก่อนและมีอิทธิพลต่อผู้นำไว้เช่นเดียวกับกิจกรรมการลงคะแนนเสียง ผลผลิตของการรณรงค์หาเสียงนำพลเมืองไปสู่ความขัดแย้งได้ และกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ยากและต้องการความคิดริเริ่มมากก่อนการลงคะแนนเสียง สำหรับขอบเขตของกิจกรรมการรณรงค์หาเสียงได้แก่ การชักชวนให้คนอื่นลงคะแนนเสียง การทำงานอย่างกระตือรือร้นเพื่อพรรคการเมือง การร่วมประชุมทางการเมือง การบริจาคเงินให้พรรคการเมือง และการเป็นสมาชิกสโมสรทางการเมือง

3. การติดต่อขั้นต้นของพลเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้ หมายถึง การติดต่อเผชิญหน้าของบุคคลที่มีต่อรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งเป็นการกระทำตามลำพัง โดยตัดสินใจเกี่ยวกับเวลา เป้าหมาย และเนื้อหาสาระของการมีส่วนร่วมเอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้

¹⁶ Nie and Verba , "Political Participation , " pp. 9- 12.

สามารถคาดหวังในผลประโยชน์ได้มาก เนื่องจากบุคคลสามารถตัดสินใจเลือกเรื่องที่จะติดต่อ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ภายใต้สภาพแวดล้อมนั้นๆ แต่ในด้านอิทธิพลที่มีต่อรัฐบาลนั้นมีเพียงเล็กน้อย เนื่องจากเป็นการกระทำของคนจำนวนน้อย กิจกรรมดังกล่าวมักไม่มีความขัดแย้งโดยตรงกับบุคคลอื่นๆ และต้องการความคิดริเริ่มค่อนข้างมาก สำหรับขอบเขตของกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้ได้แก่ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะ เช่น ปัญหาครอบครัวหรือปัญหาส่วนตัว การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นระดับพิเศษในเรื่องปัญหาสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรมหรือการบริหารงานของรัฐบาลท้องถิ่น เป็นต้น

4. กิจกรรมที่ร่วมมือกัน

ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้คือ เป็นการกระทำร่วมกันเป็นกลุ่มหรือกลุ่มองค์กรในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาการเมืองและสังคม เพื่อที่จะมีอิทธิพลเหนือการดำเนินงานของรัฐบาล การกระทำดังกล่าวอาจเกิดขึ้นเวลาใดก็ได้ และจะเกี่ยวกับปัญหาใดของกลุ่มก็ได้ นอกจากนี้อาจเป็นการกระทำร่วมกันในกิจกรรมภายในขององค์กรที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้มีอิทธิพลต่อรัฐบาลมากกว่า (การมีส่วนร่วมทางการเมือง) รูปแบบที่ 3 เนื่องจากมีคนจำนวนมากเข้าร่วม และอาจมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มได้ อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่ร่วมมือกันนี้ต้องการความริเริ่มบ้างเช่นกัน สำหรับขอบเขตของกิจกรรมที่ร่วมมือกันได้แก่ การทำงานร่วมกับคนอื่นๆ เกี่ยวกับปัญหาท้องถิ่น การตั้งกลุ่มทำงานเพื่อท้องถิ่น และการเป็นสมาชิกที่มีบทบาทในการแก้ปัญหาชุมชน การติดต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นร่วมกับคนอื่นๆ การติดต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นระดับพิเศษร่วมกับคนอื่นๆ การติดต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับสังคม และการติดต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นระดับพิเศษเกี่ยวกับปัญหาสังคม

Huntington กับ Nelson¹⁷ ได้จำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็ได้เพิ่มเติมบางรูปแบบเพื่อให้สมบูรณ์และครอบคลุมเนื้อหามากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. กิจกรรมการเลือกตั้ง หมายถึง กิจกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และการเข้าร่วมรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งด้วย

2. การลอบบี้ หมายถึง การเข้าหาเจ้าหน้าที่หรือผู้นำทางการเมืองเพื่อหาทางเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลโดยให้ข้อมูลต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นเกณฑ์

¹⁷ Samuel P. Huntington and Joan M. Nelson , No Easy Choice : Political Participation in Developing Countries (Cambridge : Harvard University Press , 1976)

3.กิจกรรมองค์กร เป็นกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มองค์กรใดๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อประเด็นที่เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะอย่าง หรืออาจจะเป็นผลประโยชน์สุดของส่วนร่วมก็ได้

4.การติดต่อ หมายถึง การเข้าหาเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการเป็นการส่วนตัว โดยปกติจะมุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตัวหรือครอบครัว

5.การใช้กำลังรุนแรง คือ กิจกรรมที่พยายามจะสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจในนโยบายของรัฐบาล โดยการทำร้ายร่างกายหรือทำลายทรัพย์สิน กิจกรรมนี้อาจดำเนินไปโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง เช่น กิจกรรมของรัฐประหาร การสังหารผู้นำทางการเมือง หรืออาจจะมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เช่น การทำการปฏิวัติก็ได้

Almond กับ Powell ได้จำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ค่อนข้างจะละเอียด กระจ่างชัดและครอบคลุมเนื้อหามากกว่าการจำแนกข้างต้น โดยแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 แบบใหญ่ๆ คือ แบบ conventional กับ unconventional และในแต่ละรูปแบบยังจำแนกออกเป็นแบบย่อยๆอีกจำนวนหนึ่ง ดังตารางนี้¹⁸

ตาราง 2.1 รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Conventional Forms แบบปกติ	Unconventional Forms แบบไม่ปกติ
1.การออกเสียงเลือกตั้ง	1.การยื่นข้อเรียกร้อง
2.การพูดจาปรึกษาเรื่องการเมือง	2.การเดินขบวน
3.กิจกรรมการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง	3.การเข้าประจัญหน้ากัน
4.การจัดตั้งและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ	4.การละเมิดกฎระเบียบของสังคม
5.การติดต่อส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่ทางการเมือง	5.การใช้ความรุนแรงทางการเมือง
	5.1 ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
	5.2 ประทุษร้ายต่อบุคคล
	6.สงครามกองโจรและการปฏิวัติ

¹⁸ G. Almond and G.B. Powell , Jf. , Comparative Politics Today (Boston : Little , Brown and Co. , 1976)

เกษม อุทยานิน ได้จำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ดังนี้¹⁹

1. การแสดงประชามติ (referendum) มีการให้ประชาชนเข้าร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับกฎหมาย ซึ่งจะออกมามีผลบังคับให้แก่คนที่ผ่านการพิจารณาของสภาในขั้นต้นมาแล้ว ประชามตินี้อาจจะมีทั้งแบบบังคับให้ประชาชนต้องแสดงประชามติและไม่บังคับให้ต้องแสดงประชามติก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าจะมีความจำเป็นหรือไม่มากนักเพียงใด

2. การริเริ่มให้เสนอกฎหมาย (initiative) เกิดขึ้นในสวิสเป็นเวลานานแล้ว กังตอง (Canton) ของสวิสจะตรากฎหมายโดยผ่านแลนส์จีเมนต์ (Lands gemeinde) ได้แก่ การชุมนุมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเหมือนกับวิธีการแบบประชุมชาวเมือง (town meeting) ในสหรัฐอเมริกาแต่เป็นการเสนอกฎหมายรูปการจะเป็นการทำคำร้องและการลงมติในบัตรเลือกตั้ง จุดประสงค์ของการริเริ่มให้เสนอกฎหมาย (initiative) นี้ ก็เพื่อให้ประชาชนได้ผ่านกฎหมายบางอย่างโดยไม่ต้องฟังความคิดเห็นของสภา

3. การเลือกออก (recall) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอำนาจในการปลดเจ้าหน้าที่ของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลได้ เมื่อเห็นว่าผู้นั้นไม่ดำเนินการตามความต้องการของประชาชนหรือปฏิบัติตนไม่สมควร แต่จะต้องเป็นตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้ง

4. การร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจ (plebiscite) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญ เมื่อรัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจปัญหานั้นๆได้

5. การเลือกตั้งตัวแทน (election) หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกและกำหนดตัวบริหารงานสาธารณะ ประชาชนจะเลือกตั้งตัวแทนเพื่อไปทำหน้าที่บริหาร

นอกจากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแบบต่างๆนี้แล้ว ปัจจุบันประชาชนยังสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยผ่านสถาบันต่างๆ เช่น กลุ่มผลประโยชน์ หรือ พรรคการเมือง เป็นต้น

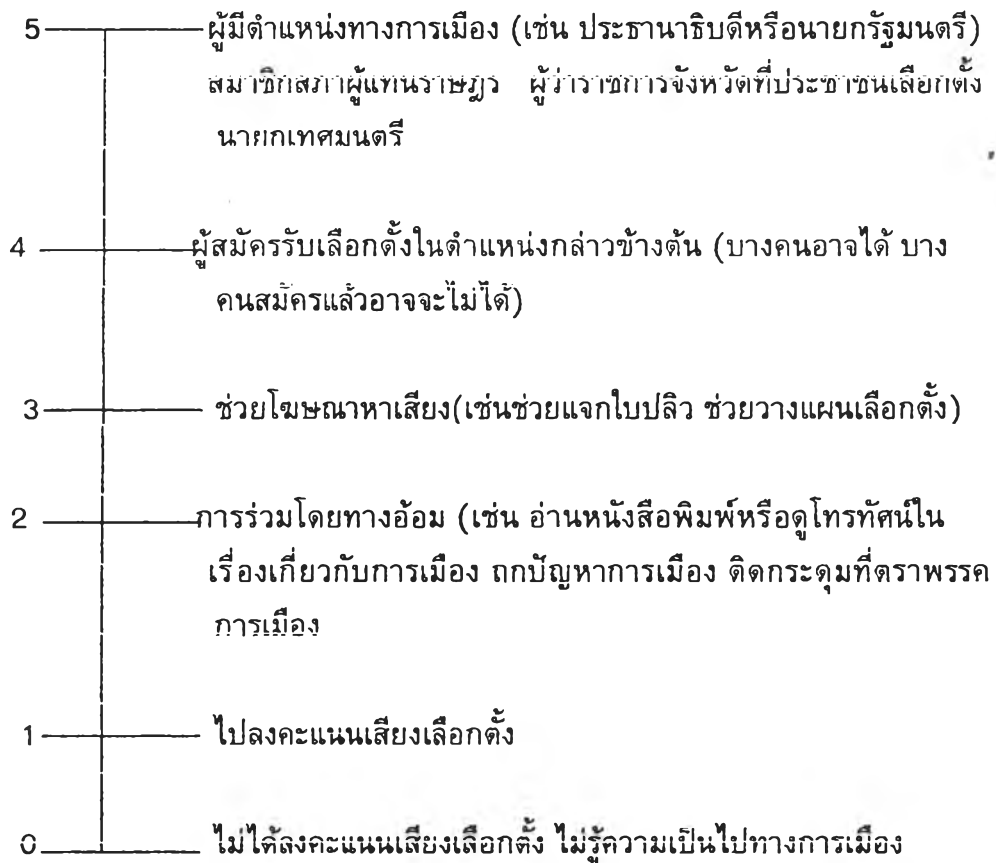
1.4) ระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การจำแนกพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น นอกจากจะจัดแบ่งเป็นรูปแบบต่างๆแล้ว ยังสามารถจัดลำดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากน้อยไปหามากได้อีกด้วย ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

¹⁹ เกษม อุทยานิน , รัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2516), หน้า 120-121 .

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์²⁰ ได้จัดระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยจากน้อยไปหามากดังภาพ คือ

ภาพ 2.1 ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากน้อยไปมาก

สนวนา พรพัฒน์กุล²¹ ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากน้อยไปมาก มีดังนี้คือ

- 1.รับฟังข่าวสารการเมือง
- 2.ออกเสียงลงคะแนน
- 3.ชักชวนให้ผู้อื่นสนทนาเรื่องการเมือง
- 4.ชักชวนให้ไปเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดคนหนึ่ง

²⁰ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ , จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2522) , หน้า 110.

²¹ สนวนา พรพัฒน์กุล, ความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของเด็กไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2520) , หน้า 21.

5.ช่วยโฆษณาให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วยการติดป้ายประกาศสนับสนุนหรือประกาศสนับสนุนให้ผู้อื่นทราบโดยทั่วไป

6.ติดต่อแสดงความคิดเห็นหรือข้อเรียกร้องต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือนักการเมือง

7.สนับสนุนด้วยการบริจาคให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับการเลือกตั้ง

8.ติดตามการหาเสียงของนักการเมือง

9.ช่วยผู้สมัครรับการเลือกตั้งหาเสียง

10.เป็นสมาชิกพรรคที่ทำงานให้พรรคทางการเมืองเป็นประจำ

11.เข้ามีส่วนร่วมในการวางแผนของพรรค

12.ช่วยหาเงินให้พรรค

13.สมัครเข้าแข่งขันรับเลือกตั้ง

14.เป็นเจ้าหน้าที่ของพรรคหรือได้รับเลือกตั้ง

จรรยา สุภาพ²² ได้แบ่งประเภทผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้คือ

1.ชนชั้นนำระดับสูงและชนชั้นนำระดับกลาง พิจารณาจากการใช้หลักตำแหน่งและชื่อเสียง

2.บุคคลระดับอื่นที่มีบทบาททางการเมืองและมีส่วนใช้อำนาจทางการเมือง ได้แก่

ก.ผู้ที่อยู่ในระดับชั้นของสังคมซึ่งมีฐานะที่จะใช้อิทธิพลทางการเมืองได้

ข.ผู้ที่มีความตื่นตัวและเป็นผู้ดำเนินการทางการเมือง Ethiel Pool ได้เสนอมาตรฐานในการวัดผู้ที่มีบทบาททางการเมืองดังนี้

-เป็นผู้ที่เป็นสมาชิกขององค์การทางการเมือง

-เป็นผู้ที่บริจาคเงินทองให้กับองค์การทางการเมือง หรือผู้ที่เข้าแข่งขัน

สมัครรับเลือกตั้ง

-เป็นผู้ที่สนใจเข้าร่วมในการประชุมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการประชุมในระดับเล็กหรือการประชุมในระดับใหญ่

-เป็นผู้ที่ช่วยรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

-เป็นผู้ที่ติดต่อกับสมาชิกรัฐสภา หรือเจ้าหน้าที่ทางการเมือง หรือหนังสือพิมพ์

ในลักษณะที่เป็นการแสดงความคิดเห็นหรือชี้แนะ หรือวิพากษ์วิจารณ์ในทางการเมือง

²² จรรยา สุภาพ ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย, เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2519) , หน้า 331-334.

-เป็นผู้ที่พบปะสนทนาในเรื่องการเมืองกับบุคคลทั่วไป

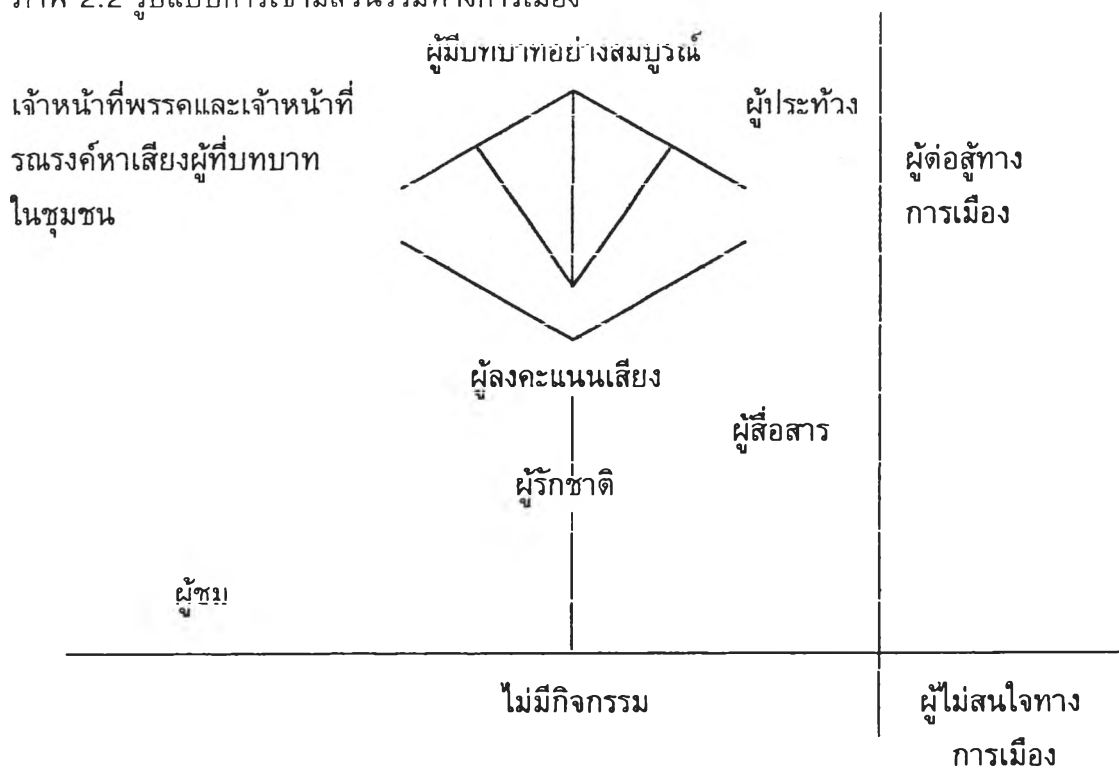
ค.กลุ่มผลประโยชน์

ง.พรรคการเมือง

Milbrath ได้จัดชั้นประชาชนที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็น 3 ประเภท คือ²³

- 1.ผู้ต่อสู้ทางการเมือง (gladiator)
- 2.ผู้ชม (spectator) เป็นผู้ที่แสวงหาข่าวสารและออกเสียงเลือกตั้ง
- 3.ผู้ที่ไม่สนใจการเมือง (apathetics) เป็นผู้เข้าร่วมที่ไม่มีปฏิกิริยาตอบ และพฤติกรรมเหล่านี้มีรูปแบบกิจกรรมที่ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดตามรูปข้างล่างนี้

ภาพ 2.2 รูปแบบการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

²³ L.W. Milbrath and M.L. Goel , Political Participation , (Chicago : Rand McNally College Publishing Co. ,1977) , pp. 20-21.

1.5) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้นมีหลายประการ ดังนี้

1. สิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อม อาจจะมาจากการสื่อสาร การรณรงค์หาเสียง การประชุมหรือการเจรจา Milbrath กล่าวว่า สิ่งเร้าทางการเมืองมากขึ้น คนจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และแต่ละคนมีความสามารถในการรับข่าวสารทางการเมืองแตกต่างกันไป เช่น เพศชายรับสิ่งเร้าทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง บุคคลที่อาศัยอยู่ในเมืองรับสิ่งเร้าทางการเมืองมากกว่าบุคคลในชนบท แม้กระทั่งประสบการณ์จากครอบครัวก็มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อสิ่งเร้าทางการเมืองและระดับกิจกรรมทางการเมือง นอกจากนี้ บุคคลจะเลือกสิ่งเร้าความรู้สึกเกี่ยวกับการเมืองเพื่อผลประโยชน์ต่างกัน เช่น ต้องการที่จะมีความรู้ ต้องการช่วยแก้ปัญหาหรือเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดี และบางคนก็ไม่ต้องการที่จะสนองตอบสิ่งเร้าต่างๆ เพื่อปิดบังบุคลิกภาพของตนไว้²⁴

2. ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมคือ ทัศนคติ ความเชื่อ บุคลิกภาพ ยกเว้นกรรมพันธุ์และความต้องการทางสรีรวิทยาและจิตวิทยา เราไม่สามารถวัดสิ่งเหล่านี้โดยตรงได้ จึงต้องพิจารณาจากพฤติกรรมที่สนองตอบสิ่งเร้าความรู้สึก²⁵

ก) ทัศนคติทางการเมือง (political attitude) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับความรู้สึกในทางบวกหรือลบต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง และความรู้สึกนี้มีทิศทางเพื่อสนับสนุนหรือต่อต้านนโยบายผู้สมัครหรือพรรค และความหนาแน่นซึ่งอธิบายว่า ทำไมจึงเข้าร่วมทางการเมืองมีดังนี้คือ²⁶

1) ความผูกพันทางใจและความสนใจทางการเมือง (political involvement) ทำให้คนมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจ ความสนใจทางการเมืองอาจจะพิจารณาได้จากการติดตามข่าวสารทางการเมือง ทางหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ การพูดคุยกับคนอื่นทางการเมือง การไปฟังการหาเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่สนใจการเมืองมักจะมีแนวโน้มที่จะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือไปช่วยผู้สมัครหาเสียง หรือไปปรับสมัครเลือกตั้ง

²⁴ Milbrath , Political Participation , pp. 30-41.

²⁵ Ibid ., p . 43.

²⁶ Ibid ., p . 45.

2) ความเลื่อมใสในพรรคการเมืองหรือผู้สมัคร ทำให้คนมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง²⁷

3) ความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง (sense of political efficacy) หมายถึง ความรู้สึกที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองย่อมเป็นไปได้ และพลเมืองแต่ละคนสามารถมีส่วนนำความเปลี่ยนแปลงนี้ได้²⁸ หรือความรู้สึกที่สามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาล²⁹ บุคคลที่เชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้คือคนที่มีประสิทธิภาพทางการเมือง ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่คิดว่าตนเองไม่มีประสิทธิภาพทางการเมือง³⁰

4) ความสำนึกในหน้าที่พลเมือง (sense of citizen duty or sense of civic obligation) หมายถึง ความรู้สึกที่ว่าบุคคล (และคนอื่น ๆ) ควรจะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง โดยไม่คำนึงถึงว่ากิจกรรมทางการเมืองเช่นนี้จะให้ผลคุ้มค่าหรือไม่³¹ บุคคลที่เชื่อว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นหน้าที่ที่จะต้องกระทำมิใช่เป็นสิ่งที่จะกระทำก็ได้ไม่กระทำก็ได้ คนเหล่านี้จะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง³²

5) การแยกตัวออกจากการเมือง (alienation) ความรู้สึกแยกตัวเองออกจากการเมืองนี้ บุคคลบางคนจะมีความรู้สึกหลายประการที่มีความเกี่ยวเนื่องกันที่ทำให้เขาไม่ต้องการที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เช่น ขาดความศรัทธาในมวลมนุษย์ ขาดความศรัทธาในหมู่ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และคิดว่านักการเมืองไม่น่าไว้วางใจและไม่ชอบการที่มีเสรีภาพทางการเมืองมากเกินไป

6) ความเข้าใจการเมือง คือ บุคคลที่มีความเข้าใจถึงความจริงต่างๆในทางการเมือง เช่น รัฐธรรมนูญกำหนดไว้อย่างไรบ้าง รัฐบาล สภาผู้แทนราษฎร ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่

²⁷ Milbrath , Political participation , pp.53-56.

²⁸ Angus Campbell , et al . “Political Efficacy,” in Measures of Political Attitudes ,eds. John P. Robinson , Jerrold G.Rusk and Kendra B.Head (Ann Arbor , Mich , : The Institute for Social Research , 1968) , p.459.

²⁹ Ibid., p.57.

³⁰ Ibid., pp. 57-58 ; ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ , จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2518) , หน้า 113.

³¹ Angus Campbell , Measures of Political Attitudes , pp. 461.

³² ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ , จิตวิทยาการเมือง , หน้า 115.

ทางการเมืองอย่างไรบ้าง เป็นต้น มักมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่เข้าใจการเมือง³³

ข) ความเชื่อ (beliefs) หมายถึง สิ่งที่บุคคลคิดว่าการกระทำบางอย่างหรือปรากฏการณ์บางอย่าง หรือสิ่งของบางอย่าง หรือคุณสมบัติของสิ่งของหรือของบุคคลบางอย่าง มีอยู่จริงหรือเกิดขึ้น³⁴ คนที่มีความเชื่อและความรู้เกี่ยวกับการเมือง ทำให้มีแนวโน้มเข้าร่วมทางการเมืองมากขึ้น และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อถือคือสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการศึกษา ซึ่งจะทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองมากขึ้น³⁵

ค) บุคลิกภาพ (personality) คือ สิ่งที่บอกว่าคุณจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง หมายความว่าถ้าในสถานการณ์อย่างเดียวกันแล้ว บุคคล 2 คนมีพฤติกรรมต่างกันก็คงจะเป็นเพราะมีบุคลิกภาพที่ต่างกัน บุคลิกภาพนั้นได้รับการจัดแบ่งเข้าไว้เป็นแบบอย่างกล่าวคือ พฤติกรรมใดก็ตามหลายพฤติกรรมที่อาจจะรวมไว้เป็นพวกเดียวกันได้ แนวพฤติกรรมนั้นก็จะเป็นบุคลิกภาพแบบหนึ่งของคนหนึ่งๆ เช่น บุคลิกภาพเผด็จการ แนวโน้มของบุคลิกภาพที่จะทำอะไรด้วยตนเอง (self-reliance tendency) แนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดความอาย (shame-avoidance tendency)³⁶ เป็นต้น แต่การที่จะสร้างความเชื่อถือได้ระหว่างบุคลิกภาพที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมทางการเมืองนั้นกระทำได้ยาก เพราะ

1. การวัดบุคลิกภาพไม่สามารถวัดได้โดยตรง เพียงแต่สามารถอ้างอิงได้จากพฤติกรรมเท่านั้น และการอ้างอิงนั้นมีกระบวนการยุ่งยากและซับซ้อนมาก

2. ผลกระทบของบุคลิกภาพต่อพฤติกรรมนั้น จะรวมอยู่ในความเชื่อและทัศนคติซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการรับรู้ทำให้ผลกระทบของบุคลิกภาพซึ่งบังคับพฤติกรรมมักจะแฝงเร้นมากกว่าปรากฏอย่างชัดเจนนอกจากนั้นผลกระทบของบุคลิกภาพในบางสถานการณ์อาจไม่รุนแรงและเกือบไม่มีอิทธิพลใดๆเลย

ดังนั้นการศึกษามุมบุคลิกภาพที่สมบูรณ์จึงต้องการเวลาและการฝึกฝนเป็นพิเศษ เพราะมีความยากลำบากที่จะอธิบายความซับซ้อนของบุคลิกภาพที่นำไปสู่พฤติกรรมทางการเมืองได้³⁷ ถึงแม้ว่าการศึกษาวิจัยหลายครั้งจะบ่งชี้ว่า การศึกษามุมบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมืองไม่มีการดำเนินงานอย่างสมบูรณ์ก็ตาม แต่ก็มีบุคลิกภาพบางอย่างที่รู้จักกันแพร่หลาย เช่น

³³ ฌวงค์ สิ้นสวัสต์ , จิตวิทยาการเมือง , หน้า 115-116.

³⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 4-5.

³⁵ Milbrath , Political Participation , pp. 68-70.

³⁶ ฌวงค์ สิ้นสวัสต์ , จิตวิทยาการเมือง , หน้า 10-18.

³⁷ Milbrath , Political Participation , pp. 74-76.

1) ความสามารถในการเข้าสังคม (sociability) การที่บุคคลสามารถสมาคมกับคนได้อย่างไม่เคอะเขินและมีความสง่างามในความสัมพันธ์นั้น มีความสามารถที่จะเข้ากับคนแปลกหน้าได้ง่าย คนแบบนี้เรียนรู้การเข้าสมาคมกับคนอื่น เคยชินกับการพบคนแปลกหน้าหรือเคยชินที่ต้องพบปะสังสรรค์กับคนนอกครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก ดังนั้นการเข้าสมาคมกับคนอื่นจึงไม่เป็นของยาก³⁸

บุคลิกภาพทางสังคมเช่นนี้ มีแนวโน้มที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยเฉพาะเรื่องที่ต้องใช้ความสามารถในการติดต่อ เช่น การรณรงค์หาเสียง การติดต่อกับนักการเมือง ช่วยเรียกรับเงินหรือหาเงินทุนโฆษณาหาเสียงและเป็นที่ปรึกษานโยบาย ส่วนพฤติกรรมที่ไม่ต้องใช้ความสามารถนี้ก็มี เช่น การทำกิจกรรมภายในพรรค การบริจาคเงินและการเข้าร่วมประชุม เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า คนที่กระทำกิจกรรมทางสังคมมาก จะมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง³⁹

2) การขาดความมุ่งหมายในชีวิต (anomie) คนที่ขาดความมุ่งหมายในชีวิตจะแสดงออกโดยการขาดค่านิยม ขาดการสร้างแนวทางชีวิต มีความรู้สึกว่าตนไม่มีประสิทธิภาพ มีแนวโน้มที่คิดว่าผู้มีอำนาจไม่สนใจตน

3) บุคลิกภาพเผด็จการ หมายถึง แนวโน้มของบุคคลที่จะอ่อนน้อมหรือรับฟังโดยไม่ได้แย้งต่อบุคคลที่มีอำนาจมากกว่า อายุมากกว่า ความรู้มากกว่า เช่น ญาติผู้ใหญ่บิดามารดา ครู อาจารย์ พระ นาย เป็นต้น คือแม้ไม่เห็นด้วยกับบุคคลเหล่านี้ก็จะรับฟังเฉยๆและถ้าไม่พอใจก็พยายามข่มความรู้สึกเอาไว้ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ต้องการให้ผู้ที่อำนาจน้อยกว่าอายุน้อยกว่า ความรู้หรืออาวุโสน้อยกว่า มาแสดงความขัดแย้งหรือขุ่นเคือง

3. สภาพทางการเมือง

สภาพทางการเมือง เป็นส่วนของสภาพแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเมือง ส่วนร่วมทางการเมือง มีปัจจัยที่สำคัญ 4 ประการ คือ

ก) ระดับการพัฒนา สังคมใดที่มีระดับการพัฒนาสูงจะมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง Almond และ Verba พบว่า สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรมีอัตราส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าประเทศอื่นๆ

ข) กฎเกณฑ์เกี่ยวกับวิถีการเมือง เช่น กฎเกี่ยวกับผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง บุคคลที่ไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียงมีแนวโน้มที่จะไม่เข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆ และผู้ที่มีสิทธิลงคะแนนเสียงก็ได้หมายความว่า จะเข้าร่วมทางการเมืองเสมอไป ผู้ที่ไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียงเพราะไม่มีคุณสมบัติต่างๆ เช่น อ่านหนังสือไม่ได้ เพศหญิง และอายุไม่ถึง เป็นต้น

³⁸ ฌองค้ สีนส์วีสต์ , จิตวิทยาการเมือง , หน้า 116-117.

³⁹ Milbrath , Political Participation , p.78.

นอกจากนี้ยังมีสิ่งกีดขวางการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามกฎหมาย เช่น ความต้องการหลักแหล่งที่อยู่อาศัย ภาษี การลงคะแนน หรือการดำเนินการเลือกตั้ง เป็นต้น

ค) สถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะลักษณะระบบพรรคการเมือง ยังมีการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองมากเท่าไร อัตราการมีส่วนร่วมทางการเมืองยิ่งสูงขึ้น เพราะมีการสร้างความสนใจในการรณรงค์หาเสียง ซึ่งจะให้ความประทับใจต่อปัจเจกชน ในทางกลับกัน ความขัดแย้งของพรรคการเมืองจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย ปัจจัยอิทธิพลทางการเมืองที่มีอำนาจมากที่สุดต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองคือพรรคการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องการติดต่อส่วนตัวของเจ้าหน้าที่พรรคการเมือง

ง) ลักษณะการเลือกตั้ง ปัจจัยสำคัญที่มีต่อพฤติกรรมทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งคือ ความรู้สึกที่มีต่อการเลือกตั้ง บุคคลมีแนวโน้มที่จะไปเลือกตั้งเพราะเขารู้สึกว่าเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆอีก เช่น ความเข้าใจในการเลือกผู้สมัคร การโฆษณาสื่อสารตลอดจนเขตการเลือกตั้งที่ชัดเจน เป็นต้น

นอกจากปัจจัย 4 ประการนี้ ยังมีปัจจัยเกี่ยวกับอุดมการณ์ที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองสัมพันธ์กับความรู้ทางการเมืองด้วย ซึ่งจะมีอิทธิพลทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพการมีส่วนร่วมทางการเมือง

4) สภาพแวดล้อมทางสังคม

ตัวประกอบของสภาพแวดล้อมทางสังคมนี้ ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งประกอบด้วย การศึกษา รายได้และอาชีพ อายุ ผิวดำ ศาสนา เพศ ความสามารถ และที่อยู่อาศัย⁴⁰ เหล่านี้ล้วนมีสหสัมพันธ์สูงกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังนี้ คือ

ก) สถานะทางเศรษฐกิจสังคม ประกอบด้วย การศึกษา รายได้ และอาชีพ จากการวิเคราะห์ข้อมูลในสหรัฐอเมริกาหลายครั้งบ่งชี้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะสูงขึ้นตามระดับสถานะทางเศรษฐกิจสังคม กล่าวคือ ผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมสูง จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ⁴¹

ปัจจัยตัวประกอบสถานะทางเศรษฐกิจสังคม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังนี้คือ

1) รายได้ จากการศึกษาของ Verba พบว่า รายได้มีอิทธิพลสูงต่อรูปแบบกิจกรรมที่ร่วมมือกัน มากกว่าการลงคะแนนเสียงหรือการติดต่อเฉพาะบุคคล เหตุผลที่รายได้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสัมพันธ์กันมาก คือ รายได้เกี่ยวข้องกับความแตกต่างในทัศนคติและ

⁴⁰ McClosky , "Political Participation," p.56 ; Milbrath , Political Participation, pp. 90-122.

⁴¹ Milbrath , Political Participation , pp. 90-95.

สถานะเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ ที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ระดับการศึกษาที่สูงกว่ามักจะมีแนวโน้มที่จะมาคมกับคนอื่นๆ และเปิดเผยต่อสื่อมวลชน เป็นต้น⁴²

2) การศึกษา เป็นตัวแปรสถานะเศรษฐกิจสังคมที่ใช้กันแพร่หลายมากที่สุด จากการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ขาดการศึกษา⁴³ (Agger 1964 ; Almond 1963 ; Berelson 1954 ; Verba 1971 และ Rosenau 1974 เป็นต้น) การศึกษาเป็นปัจจัยที่มีอำนาจมากที่สุด ในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะความแตกต่างในการได้รับการศึกษาสัมพันธ์กับลักษณะสังคมอื่นๆ กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูง เปิดเผยต่อสื่อมวลชน มีตำแหน่งสูง และรับข่าวสารทางการเมืองได้มากกว่า มีความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง และมีความสนใจและรับผิดชอบ⁴⁴

3) อาชีพ เป็นตัวแปรสถานะเศรษฐกิจสังคมที่ยากกว่าการศึกษาและรายได้ เพราะไม่สามารถบอกความแตกต่างของอาชีพประเภทต่างๆ ได้อย่างชัดเจน แม้ว่าจะพยายามแบ่งแยกประเภทก็ตาม จากการศึกษาลหลายครั้งพบว่าบุคคลที่มีสถานะอาชีพสูง มีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองมากกว่า (Anderson 1956 ; Nie 1969 และ Hammliton 1971 เป็นต้น) และ Jenson พบว่า ผู้ที่มีอาชีพประจำมีแนวโน้มที่จะกระตือรือร้นทางการเมืองมากที่สุด รองลงมาคือ นักธุรกิจ เสมียน ช่างฝีมือ และกรรมกร ตามลำดับ⁴⁵

ข) ที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยเป็นตัวแปรอิสระที่สำคัญในการอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองจะมีความรู้สึกใกล้ชิดกับสมาชิกต่าง ๆ มากกว่าชาวชนบท จากการศึกษาลหลายครั้งในสังคมตะวันตกพบว่า ชาวนากระตือรือร้นทางการเมืองน้อยกว่าคนในเมือง (Berelson 1954 ; Campbell 1962 และ Tingsten 1937 เป็นต้น) ความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทที่ชัดเจนคือ ระดับกิจกรรมทางการเมืองของผู้หญิงในเมืองกับชนบท และประเพณีตะวันออกที่ว่า “การเมืองเป็นงานของผู้ชาย” แต่ญี่ปุ่นเป็นประเทศตัวอย่างที่สำคัญที่การอาศัยอยู่ในเมืองและชนบทกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่มีสหสัมพันธ์ และ Milbrath ย้ำว่า อันที่จริงแล้วมิใช่ขนาดของชุมชน แต่เป็น “แบบ” ของชุมชนมากกว่าที่จะมีอิทธิพลต่อตีกริการมีส่วนร่วมทางการเมือง⁴⁶

⁴² Milbrath , Political Participation , pp. 96-97.

⁴³ Robinson John P. Rusk , Jerrold G. and Head , Kendra B. Measures of Political Attitudes (Ann Arbor , Mich : The Institute for Social Research , 1968) , p.

594

⁴⁴ Milbrath , Political Participation . p. 99.

⁴⁵ Ibid ., pp. 102-105.

⁴⁶ Ibid ., pp. 106-110.

ค) การเป็นสมาชิกองค์การ กลุ่มจะเป็นตัวแปรอิสระที่สำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้ที่เป็นสมาชิกองค์การหรือชุมชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า จากการวิจัยของ Verba และ Nie (1972) Lipst (1960) และ Lane (1959) เป็นต้น

ง) อายุ จากการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่พบว่า การมีส่วนร่วมจะเพิ่มขึ้นอย่างมั่นคงตามอายุ จนกระทั่งถึงวัยกลางคนและจะค่อยๆ ลดลงทีละน้อยในวัยสูงอายุ (Tingsten 1973 ; Campbell 1960 ; Lipset 1960 ; Verba และ Nie 1972) กลุ่มที่ไม่สนใจการเมืองมากที่สุดคือ คนหนุ่มที่ยังไม่แต่งงาน และจากการศึกษาหลายครั้งพบว่า คนที่แต่งงานแล้วมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าคนโสด (Lipset 1960 ; Tingsten 1937 และ Olsen 1972 เป็นต้น) ส่วนการวิจัยที่พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพการแต่งงานกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ Agger 1956 และ Miller 1952.

จ) ความแตกต่างทางเพศ ขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่เห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผู้ชายเป็นเพศแรก แล้วผู้หญิงจึงเข้ามีส่วนร่วมด้วย ดังนั้นผู้ชายจึงผูกพันกับการเมืองมากกว่าผู้หญิง ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงเป็นแบบอุตสาหกรรม ทำให้ความแตกต่างทางเพศลดลง แต่ผลกระทบตามประเพณียังคงสูงอยู่ โดยเฉพาะในระดับการศึกษาที่ต่ำ จากการวิจัยพบว่า เพศชายมักมีแนวโน้มเข้ามีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง (Agger 1964 ; Almond 1963 ; Berelson 1954) ช่องว่างระหว่างเพศต่างกันมากที่สุดในกลุ่มฐานะต่ำและมีความแตกต่างน้อยในกลุ่มฐานะสูง สิ่งที่ทำให้อัตราการมีส่วนร่วมของผู้ชายต่างจากหญิงคือ ความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง ข้อมูลวิจัยสนับสนุนข้อนี้มากกว่า 12 ประเทศ ยกเว้นอาร์เจนตินาเพียงประเทศเดียวในอเมริกาใต้ ความแตกต่างระหว่างเพศมีอยู่ทุกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองและทุกระดับการศึกษาและผิว แต่อย่างไรก็ตามความแตกต่างนี้จะลดลงเมื่อผู้หญิงอ่านออกเขียนได้และมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยการออกไปทำงานนอกบ้านและเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิสตรีมากขึ้น⁴⁷

ฉ) ศาสนา เป็นปัจจัยแรกในบรรดาชั้นสังคมในฐานะที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง⁴⁸ แต่เป็นการยากที่เราจะทราบว่าศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองหรือไม่ เพราะกลุ่มศาสนามีแนวโน้มร่วมกับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เชื้อชาติและผิว อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางศาสนาในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีน้อยมาก

ช) ผิว ผิวเกี่ยวข้องกับความแตกต่างในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะว่า ผิวเกี่ยวข้องกับฐานะทางสังคมและกลุ่มเชื้อชาติซึ่งสร้างความแตกต่าง เช่น ในสหรัฐอเมริกา นิโกรและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ อยู่ห่างไกลจากความเจริญมีการศึกษาน้อยรายได้ต่ำ และมีโอกาสที่จะติด

⁴⁷ Milbrath , Political Participation . pp. 106-110.

⁴⁸ Lapalombara , Politics Within Nations , p. 441.

ต่อบุคคลสำคัญๆน้อย ดังนั้นการศึกษาในสหรัฐอเมริกาจึงพบว่า นิโกรเข้าร่วมทางการเมืองน้อยกว่าผิวขาว (Compbell 1954 ; Verba 1972 และ Matthews 1966 เป็นต้น)⁴⁹

ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้ง 9 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้นนี้ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับสภาพแวดล้อมเหล่านี้ ในบางกรณีอาจจะสูงต่ำไม่แน่นอน และอาจจะแตกต่างกันระหว่างประเทศที่มีสภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

2. แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีกับการเมือง

ในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมา สตรีในประเทศต่างๆโดยเฉพาะประเทศทางตะวันตก ได้มีความตื่นตัวสนใจในเรื่องบทบาทของสตรีในด้านต่างๆเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และความสนใจในเรื่องนี้มีอยู่หลายระดับตั้งแต่ความตื่นตัวต่อความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ตลอดจนถึงการเกิดขบวนการต่างๆในลักษณะมุ่งปลดแอกสตรีให้พ้นจากบทบาทพื้นฐานที่สังคมกำหนดและคาดหวังแต่เดิมนั้นคือบทบาทการเป็นภรรยาและมารดา จุดมุ่งหมายของการเกิดขบวนการต่างๆเพื่อที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้สตรีมีความเสมอภาคกับบุรุษและจนถึงจุดที่สตรีมีความเป็นอิสระอย่างเด็ดขาด สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาบุรุษ ภายหลังเมื่อสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ได้มีการกระตุ้นให้มีการศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมต่างๆกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแนวโน้มของการศึกษาส่วนใหญ่จะมาจากจุดยืนของผู้เรียกร้องความเสมอภาคมีการเน้นให้เห็นว่า การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสตรีนี้มีไว้ใช้เพียงเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นของนักวิชาการเท่านั้น หากแต่มีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพที่สตรีด้อยกว่าบุรุษนั้นด้วย

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า สตรีในปัจจุบันได้มีบทบาทมากยิ่งขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่เดิมนสตรีมักจะมีบทบาทเฉพาะในครอบครัว ภายหลังเมื่อสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป สตรีมีความจำเป็นต้องออกมาทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยหารายได้มาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง ดังนั้นบทบาทของสตรีในสังคมจึงต้องมีมากขึ้น และทำให้สตรีเริ่มมองเห็นคุณค่าของตัวเองว่ามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสังคมเท่าเทียมบุรุษ

สตรีในปัจจุบันได้กลายเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในสังคมเนื่องจากค่านิยมของสังคมในปัจจุบันเชื่อว่า อำนาจทางการเมืองควรที่จะได้มีการกระจายไปสู่ประชาชนโดยไม่จำกัดเพศ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา ดังนั้นประชาชนควรที่จะได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการเปลี่ยนแปลงในสถานภาพและบทบาททางการเมืองของสตรี โดยปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้คือ

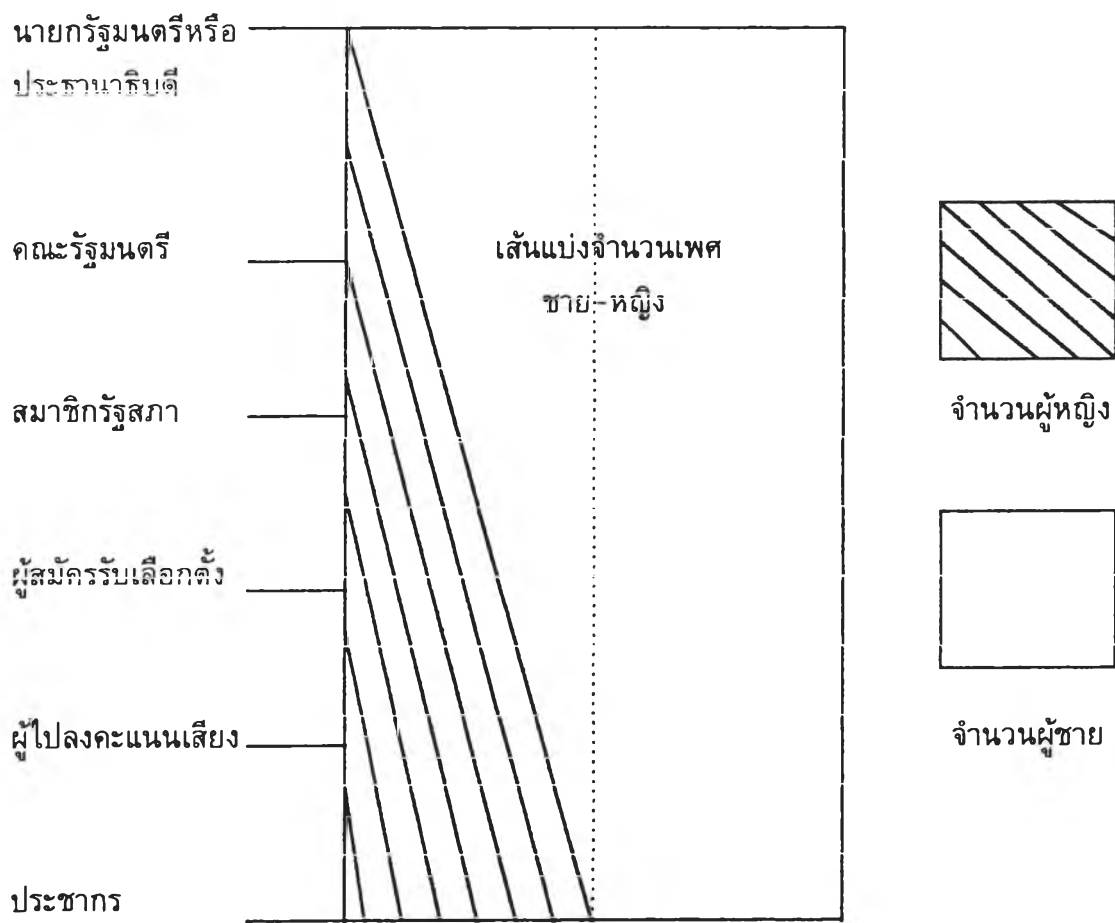
⁴⁹ Milbrath , Political Participation . pp. 118-119.

การที่สตรีได้รับโอกาสทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้นประการหนึ่งและอีกประการหนึ่งคือ ประสบการณ์ที่สตรีได้รับจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง⁵⁰

Maurice Duverger⁵¹ กล่าวว่า แม้จำนวนสตรีจะมีปริมาณเท่ากับบุรุษ แต่เมื่อเปรียบเทียบในแง่ของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ปรากฏว่าสตรีจะมีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองต่ำกว่าบุรุษในทุกระดับ

ภาพ 2.3 สัดส่วนของการมีส่วนร่วมฯ ระหว่างชายและหญิงตามจินตนาการของ Duverger

⁵⁰ เศวตฉัตร สุวรรณรัตน์ , “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในการเมืองไทยปี 2531-2534” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535).

⁵¹ Maurice Duverger , The Politic Role of Women (Paris : UNESCO , 1995) , p.7.

จากแผนภูมิแสดงจินตนาการของ Duverger สมมุติว่าจำนวนประชาชนเพศชายและหญิงมีจำนวนเท่ากันครึ่งต่อครึ่ง และแสดงให้เห็นถึงอัตราลดน้อยถอยลงของจำนวนผู้หญิงในระดับของการมีบทบาททางการเมืองทั้ง 5 ระดับ ตั้งแต่จำนวนผู้ไปลงคะแนนเสียงไปจนถึงตำแหน่งผู้นำทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดของผู้นำเป็นผู้ชาย

การที่มีจำนวนสตรีเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำมากเช่นนี้ ทำให้มีการศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและส่งเสริมต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ซึ่งสามารถสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

2.1) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามา มีบทบาททางการเมืองของสตรี

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามา มีบทบาททางการเมืองของสตรี ได้มีผู้ศึกษาไว้มากทั้งนักรัฐศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยาสังคม ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศ ดังนี้

Kate Millett ได้อธิบายถึงปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขไม่ให้สตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมการเมือง 8 ปัจจัย คือ⁵²

1.เรื่องอุดมการณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการสังคมนิยมกล่อมเกลாதงสังคม ให้อยอมรับการปกครองฉันทน์บิดากับบุตร และลักษณะของผู้ปกครองต้องก้าวร้าว ใช้การบังคับมีบุคลิกภาพที่ครอบงำบุคคลอื่นได้

2.ความแตกต่างทางชีวภาพ ทำให้แต่ละเพศมีสภาพจิตใจต่างกัน และวัฒนธรรมจะกำหนดวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับชีวภาพของสตรีด้วย

3.ลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่มีบุรุษเป็นผู้ปกครอง และแนวความคิดทางศาสนา คาทอลิก กำหนดให้บิดาเป็นหัวหน้าครอบครัว

4.ระดับของชนชั้นในสังคม เป็นสิ่งที่กำหนดสถานภาพทางบทบาทของสตรี สตรีในชนชั้นที่สูงกว่าจะมีบทบาทมากกว่าสตรีที่อยู่ในชนชั้นต่ำ และในชนชั้นเดียวกันสตรีก็มีบทบาทน้อยกว่าชาย

5.สตรีมีภาระด้านการผลิตภายในบ้านและการให้บริการแก่บุรุษและเด็ก จึงไม่มีส่วนในการเรียนรู้เทคโนโลยี หรือเพิ่มพูนความรู้ให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างให้เกิดอำนาจเพื่อการปกครองในชุมชน

6.การที่บุรุษใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบังคับสตรีให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน เช่น การกำหนดไว้ในกฎหมายอิสลาม ให้บุรุษมีฐานะสูงกว่าสตรี

⁵² Kate Millett , *Sexual Politics* (New York : Equinox Books, Doubleday and Company , Tnc , 1971), pp. 23-58.

7.แนวความคิดทางมนุษยวิทยาและทางศาสนา บทบาทของสตรีถูกกำหนดโดยสภาพต่างจิตใจ มากกว่าสภาพทางร่างกาย และถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมมากกว่าทางด้านชีวภาพ โดยเฉพาะตามคำสั่งสอนทางศาสนา

8.สตรีมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ และเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามระบบค่านิยมในทางจิตวิทยาที่แตกต่างกันกับบุรุษ ความคิดที่เกี่ยวกับตัวเองของสตรี จะเป็นไปตามที่สังคมเป็นผู้กำหนดให้ และการที่สตรีมีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อย จึงทำให้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันกับบุรุษซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่

Melville Currell อาจารย์ผู้สอนวิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ในสหราชอาณาจักร ได้ศึกษาถึงสตรีที่เป็นผู้นำทางการเมืองในระดับชาติ และอธิบายถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาทของสตรีผู้นำทางการเมืองดังต่อไปนี้⁵³

1.การรับภาระเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมีนัยสำคัญก็เฉพาะสตรีที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี และปัจจัยนี้จะไม่เป็นจริงสำหรับสตรีผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เพราะสามารถรับภาระควบคู่ไปกับภารกิจทางการเมืองการปกครองในท้องถิ่นได้

2.การสั่งสมและกล่อมเกลாதองการเมือง ซึ่งทำให้สตรีเป็นฝ่ายที่ไม่แสดงออกเก็บตัวและเป็นฝ่ายยอมให้กับบุรุษ ตลอดจนการได้รับข่าวสารข้อมูลทางการเมืองน้อยกว่าบุรุษทำให้สตรีมีความสนใจและประสิทธิภาพทางการเมืองต่ำ นอกจากนั้นอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนและลักษณะของวัฒนธรรมกลุ่มย่อยรวมถึงบรรยากาศของโรงเรียน และความแตกต่างของชนชั้นในสังคมต่างก็มีผลต่อการเข้าสู่บทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองของสตรีแทบทั้งสิ้น

3.การมาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทางการเมือง หรือเป็นครอบครัวที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองจะถ่ายทอดความสนใจ ความชำนาญในด้านการเมืองให้กับสตรีแตกต่างกัน

4.สตรีเข้าสู่บทบาทผู้นำทางการเมืองได้ โดยการเข้าสวมตำแหน่งทางการเมืองแทนที่บุรุษที่อยู่ใกล้ชิดตน เช่น บุตรสาวเข้าแทนที่บิดา ภรรยาเข้าแทนที่สามี

5.ลักษณะของกลุ่มสตรีเป็นชนกลุ่มน้อย จึงไม่สามารถจะรวมกลุ่มกันให้เป็นองค์กรอิสระที่มีอยู่ภายใต้การปกครองของบุรุษ และกลุ่มสตรีก็ยอมรับว่าสังคมเป็นโลกของบุรุษ สตรีพอใจกับการได้รับการปฏิบัติอย่างพิเศษและไม่ชอบที่จะได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายให้เท่าเทียมกับบุรุษ

6.สาเหตุมาจากระบบการเลือกตั้ง การที่ลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อยทำให้สตรีได้รับเลือกตั้งน้อย การเลือกตั้งแบบการเป็นผู้แทนโดนัลตราส่วนจะช่วยให้สตรีได้รับเลือกตั้งมากขึ้น

⁵³ Melville Currell , Political Woman (London : Croom Helm Ltd. 1974) , pp. 158-181.

Carolyn M. Elliott นักสังคมวิทยา ได้เสนอทฤษฎีที่อธิบายถึงข้อจำกัดบทบาททางการเมืองของสตรีไว้ 4 ทฤษฎี คือ⁵⁴

1.ทฤษฎีทวิวัฒนธรรม (Cultural Dualism) กล่าวว่า โดยธรรมชาติแล้วสตรีมีความสามารถมากกว่าบุรุษ อาทิ เรื่องความสามารถในการให้กำเนิดมนุษย์ บุรุษจึงได้พยายามกำหนดวัฒนธรรมขึ้นมา เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการควบคุมสตรีให้มีบทบาทที่จำกัด โดยการไม่ให้สตรีมีส่วนเกี่ยวข้องกับสงคราม ศาสนาและการเมือง

2.ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคม (Social Evolutionary Theory) การที่สังคมเริ่มจากสังคมแบบปฐมภูมิมาสู่สังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้มีการแบ่งงานกันทำ ทฤษฎีนี้รวมไปถึงทฤษฎีการทำสังคมให้เป็นสมัยใหม่ และทฤษฎีมาร์กซิสต์ ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันโดยสตรีจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบบุรุษ

3.ทฤษฎีลัทธิการพัฒนา (Developmentalism) มีสมมุติฐานว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาเป็นการให้ความรู้เฉพาะบุรุษเท่านั้น ขณะเดียวกันก็แสวงหาประโยชน์จากการใช้แรงงานสตรี เช่น การทำงานบ้าน การเลี้ยงดูบุตร ไม่ได้ถูกนำมาคิดเป็นส่วนหนึ่งของการคำนวณรายได้ประชาชาติ

4.ทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Dependency Theory) คือการที่โลกที่สามต้องพึ่งพาอาศัยต่างประเทศ ประเทศอุตสาหกรรมเข้าควบคุมการตลาดและเทคโนโลยีประเทศที่เจริญแล้วเบียดบังทรัพยากรจากประเทศที่ยากจน เมืองใช้ทรัพยากรจากชนบท บุรุษจึงถูกดูดเข้าสู่เมือง ได้มีทักษะความรู้ใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น ขณะที่สตรียังต้องใช้แรงงานอยู่ในภาคเกษตรกรรมในชนบท และถูกกีดกันจากงานด้านการผลิตอื่นๆ เพื่อสังคมส่วนรวม ให้มีบทบาทเฉพาะการผลิตในครัวเรือน

Jean J. Kirkpatrick ศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ อธิบายถึงข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามา มีบทบาททางการเมืองของสตรีไว้ดังนี้⁵⁵

1.ข้อจำกัดทางด้านจิตวิทยา (physiological constraint) นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีขาดบุคลิกภาพในการเป็นผู้นำ ประกอบกับความเชื่อตามคำสอนทางศาสนาที่เน้นบทบาทของบุรุษให้เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองครอบครัวยุคใหม่ มีการให้ทัศนะเกี่ยวกับจุดกำเนิดสังคมที่ต้องอาศัยการใช้อำนาจบังคับในการจัดระเบียบของสังคม จึงทำให้สตรีเชื่อว่าการใช้อำนาจบังคับสังคมนั้นเป็นเรื่องของบุรุษ

⁵⁴ Carolyn M. Elliott , “Theories of Development : An Assessment,” Women and National Development : The Complexities of Change (Chicago : The University of Chicago Press , 1977), pp.1-8.

⁵⁵ Jean J. Kirkpatrick , Political Woman (Princeton , The Eagleton Institute of Politics , Rutgers University , 1979) ,pp. 8-20.

2.ข้อจำกัดทางด้านวัฒนธรรม (cultural constraints) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดบุคลิกภาพที่แตกต่างกันระหว่างบุรุษและสตรี วัฒนธรรมจะกำหนดบรรทัดฐานของเพศจำแนกพฤติกรรมและบทบาทของแต่ละเพศโดยอาศัยกระบวนการสั่งสมและกล่อมเกลาทางการเมือง จึงเป็นที่เชื่อว่าวัฒนธรรมจำกัดการพัฒนาตนเองของสตรี จำกัดทางเลือกและโอกาสในการมีส่วนร่วมในสังคม

3.ข้อจำกัดทางด้านบทบาท (role constraints) แง่คิดนี้เชื่อว่าบุคคลจะพยายามรักษารูปแบบของตน และจะพยายามประพฤติปฏิบัติตนตามที่ถูกคาดหวังจากสังคมภายนอก ดังนั้นเมื่อสตรีจำต้องปฏิบัติตามบทบาททางเพศที่สังคมคาดหวังในการเป็นมารดาและเป็นภรรยา จึงทำให้สตรีไม่มีเวลาเพื่อการมีส่วนร่วมในงานอื่นๆ นอกเหนือไปจากงานบ้าน ดังนั้นบทบาทตามที่ชนบทรอบนิยามประเพณีเป็นผู้กำหนดให้ จึงไม่ช่วยให้สตรีได้พัฒนาทักษะเพื่อการมีบทบาททางการเมืองได้

4.ข้อจำกัดจากการวางแผนร่วมกันของบุรุษ (male conspiracy) เพื่อผูกมัดภรรยาให้มีบทบาทติดขัดอยู่กับความเป็นมารดาและภรรยา และยอมรับให้สตรีได้เข้ามามีบทบาทเพื่อช่วยรับภาระทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ทั้งนี้สาเหตุมาจากความเชื่อว่าบุรุษต้องการรักษาอำนาจและตำแหน่งที่มีอิทธิพลทางการเมืองของตนไว้นั่นเอง

นอกเหนือจากทฤษฎีที่เขียนโดยนักวิชาการชาวต่างประเทศแล้ว ทางด้านนักวิชาการของไทยก็ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองเช่นกัน โดยได้มีการกล่าวถึงปัญหาอุปสรรคในการมีบทบาททางการเมืองของสตรีในสังคมไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บวร ประพฤติดี, ทิพาพร พิมพิสุทธ์ และเฉลิม ศรีหงษ์⁵⁶ ได้ทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี พบว่าเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ดังนี้

1.ความเชื่อ ทศนคติของสังคมที่มีต่อสตรี ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ยับยั้งความก้าวหน้าของสตรีมาเป็นเวลาช้านาน ดังความเชื่อที่ว่าสตรีจะไม่สามารถทำงานต่อเนื่องตลอดไปหลังจากการสมรสการให้กำเนิดบุตร การเลี้ยงดูบุตร ทำให้การทำงานล่าช้าไป เป็นต้น

2.ความเชื่อของสังคมที่เชื่อว่า สตรีมีการเคลื่อนไหวในทางที่ก้าวหน้าน้อยกว่าชาย เพราะสตรีมักจะยอมรับสภาพการทำงานแม้ว่าจะไม่พอใจทำก็ตาม

3.ความเชื่อของสังคมต่อสตรีที่ว่า สตรีส่วนมากขาดความมั่นใจในการทำงาน เกรงกลัวความแตกแยกก้าวร้าว ใช้วิธีประนีประนอมมากกว่าการตัดสินใจเด็ดเดี่ยวที่จะแก้ปัญหาในทันทีทันใด

⁵⁶ บวร ประพฤติดี, ทิพาพร พิมพิสุทธ์ และเฉลิมพล ศรีหงษ์ สตรีไทย : บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 216-218.

4.ความเชื่อของสังคมโดยทั่วไปเห็นชอบด้วยที่กฎหมายให้ความคุ้มครองแก่สตรีเป็นพิเศษมากกว่าชาย แต่ขณะเดียวกันกฎหมายมักจะลดความสามารถของสตรีในการทำงานไปด้วย เป็นต้นว่า ค่าจ้างแรงงานที่ถูกกว่าชายแม้ว่าทำงานเช่นเดียวกัน

5.หากวิเคราะห์ในเชิงรัฐศาสตร์จะเห็นว่าบุรุษเปรียบเสมือนชนชั้นผู้ปกครองที่มีอำนาจต้องการแสวงหาอำนาจและคงไว้ซึ่งอำนาจตลอดไป ส่วนสตรีเปรียบเสมือนชนชั้นที่ถูกกดขี่โดยชนชั้นผู้ปกครอง ดังนั้นความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีจึงไม่เกิดขึ้นในสังคม ความก้าวหน้าของสตรีในการทำงานมีน้อย เพราะถูกปกครองโดยชนชั้นผู้ปกครองที่ปราศจากคุณธรรม

6.ความเชื่อทางทฤษฎี ชีววิทยากล่าวกันว่า ระบบการทำงานของร่างกายจำกัดความสามารถของสตรีในการตัดสินใจ แต่ความเชื่อนี้ยังไม่มีข้อมูลสนับสนุนให้เห็นจริงได้ เป็นความเชื่อที่ไม่ให้ความยุติธรรมแก่สตรีนัก

7.ความเชื่อทางสังคมวิทยา การเป็นผู้นำเป็นภาระที่หนักมากเป็นสิ่งยากลำบากสำหรับสตรีที่จะรับภาระนี้ เพราะจะต้องอุทิศเวลาให้กับการทำงานอันหนักหน่วง ความขัดแย้งในบทบาทของสตรีระหว่างการทำงานกับความรับผิดชอบในครอบครัวและบทบาทของแม่ที่ดีอาจจะเกิดขึ้นได้ จึงเป็นอุปสรรคประการหนึ่งสำหรับสตรี

คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรีของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาไว้ในปีพ.ศ.2521 ว่า อุปสรรคของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง มีดังนี้⁵⁷

1.ระบอบการปกครองในสมัยโบราณ ไม่เปิดโอกาสให้สตรีได้มีบทบาทในด้านการเมืองการปกครอง

2.ความคิดความเชื่อของสตรี ซึ่งเชื่อว่าหน้าที่ทางการเมืองการปกครองเป็นบุรุษสตรีไทยจึงขาดความสนใจในด้านนี้ แต่เมื่อมีความจำเป็นสตรีไทยก็สามารถจะทำหน้าที่ในด้านการเมืองการปกครองได้ด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง

3.ลักษณะการอบรมของสตรี ทำให้สตรีขาดลักษณะการเป็นผู้นำ

คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว⁵⁸ ได้กล่าวถึงอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ในการพัฒนาสตรีให้มีส่วนร่วมทางการเมืองก็คือ รัฐยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าของพลังของสตรี จึงขาดปณิธานทางการเมืองที่จะพัฒนาและระดมพลังสตรีมาใช้ในการพัฒนาประเทศ คือขาดนโยบาย

⁵⁷ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สถานการณ์ปัจจุบันของสตรีไทย (กรุงเทพมหานคร : องค์กรศิลปการพิมพ์, 2523), หน้า 194-195 และ 201-204.

⁵⁸ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, แผนพัฒนาสตรีระยะยาว 2525-2544 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525), หน้า 11-12.

เป้าหมาย ทิศทางในการพัฒนา ขาดองค์กระระดับชาติที่จะดูแลรับผิดชอบในเรื่องนี้ สตรีขาดเสถียรภาพและโอกาสที่จะพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพก็เพราะยังอยู่ในฐานะที่ยากจน ไม่มีความรู้และเจ็บไข้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้กล่าวว่า⁵⁹ ลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม ซึ่งอำนาจทุกระดับอยู่ในมือบุรุษมาตลอด โดยเฉพาะทำให้สตรีได้รับการเลือกตั้งมีจำนวนน้อยในระดับชาติ และมีจำนวนมากขึ้นในระดับท้องถิ่น

เศวตฉัตร สุวรรณรัตน์⁶⁰ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของ ส.ส. สตรี มีดังนี้

1. ข้อจำกัดของตัวสตรีเอง ที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองและขาดความตื่นตัวทางการเมือง
2. อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมให้แก่วัฒนธรรม ค่านิยม กฎหมาย ศาสนา ระบบการเมือง

2.2) ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของสตรี

เมื่อมีการศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคแล้ว ก็ย่อมมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของสตรี ดังนี้

Jean J. Kirkpatrick⁶¹ อธิบายถึงลักษณะที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อส่วนรวม ซึ่งมีผลกระทบเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นบุรุษหรือสตรี โดยจะต้องมีพื้นฐานดังต่อไปนี้

1. เป็นคนในภูมิสำเนาเดิม การย้ายถิ่นทำให้บุคคลมีความรู้สึกกับชุมชนไม่มีความรู้สึกซึ่งเหมือนกับคนพื้นเพเดิม จากการศึกษา ส.ส. สตรีของอเมริกัน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนในภูมิสำเนาเดิม
2. สภาพแวดล้อมของชุมชนเล็ก ทำให้บุคคลเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าชุมชนใหญ่
3. ชนชั้นในสังคม สร้างโอกาส ประสบการณ์ เกียรติยศ และความรู้สึกให้กับบุคคลว่า การเข้าร่วมงานกับส่วนรวมมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ชนชั้นไม่ได้ประกันว่าถ้าสตรีในชนชั้นสูงจะมีความทะเยอทะยานสูงและสตรีในชนชั้นต่ำมีความทะเยอทะยานต่ำด้วย เพราะ

⁵⁹ ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของสตรีไทย (กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2525) , หน้า 39-43.

⁶⁰ เศวตฉัตร สุวรรณรัตน์, “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในการเมืองไทยปี 2531-2534” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535).

⁶¹ Jean J. Kirkpatrick , Political Woman , pp. 30-38.

ชนชั้นจะเป็นสิ่งช่วยสร้างโอกาสให้กับบุคคลจากการศึกษา พบว่า ส.ส.สตรีมาจากทุกชนชั้นในจำนวนที่เท่าๆกัน

4. การศึกษาและอาชีพของบิดามารดาไม่ใช่สิ่งช่วยพัฒนาให้บุตรสาวมีความกระตือรือร้นอย่างไรก็ตามการศึกษาและอาชีพของมารดา จะมีผลกระทบต่อรูปแบบของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในงานสาธารณะของบุตร

5. ลักษณะสังคมเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลกระทบต่อการพัฒนาตนเองและผลกระทบจะลดน้อยลงเพราะปัจจัยด้านตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวในสังคม สตรีที่กระตือรือร้น เชื่อมั่นในตนเอง แสวงหาความสำเร็จ ก็สามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้

6. การสั่งสมกล่อมเกลาก่อนการเมืองจากครอบครัว ว่าเป็นบุคคลที่ปลีกตัวจากสังคมหรือชอบเข้าสังคม จะเป็นพื้นฐานจำแนกเป้าหมายการทำงานบุคคลว่าเพื่อชุมชน หรือเพื่อประเทศชาติ สตรีจะพัฒนาความรู้สึกเกี่ยวกับความสามารถของตน เรียนรู้อะไรบ้างที่ตนทำได้ ผ่านวิธีการกล่อมเกลาก่อนการเมือง การมีบิดามารดาเป็นคนที่กระตือรือร้นในกิจการส่วนรวมจะทำให้สตรีเกิดการเรียนรู้ว่า เรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองไม่ใช่เป็นเรื่องของบุรุษแต่ฝ่ายเดียว และบุคคลที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางของสังคมจะเกี่ยวข้องกับการเมืองมากกว่าคนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของสังคม

บวร ประพฤติดี และคณะ ได้ทำการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ผลักดันให้สตรีประสบความสำเร็จและมีโอกาสเป็นผู้นำทางการบริหาร คือ⁶²

1. ระดับการศึกษา คือ สตรีที่มีการศึกษาสูงยิ่งขึ้นก็มีโอกาสเป็นผู้นำทางการบริหารมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาในระดับต่ำกว่า

2. ลักษณะภูมิหลังของผู้นำสตรี มีส่วนในการกำหนดแนวทางการเป็นผู้นำของสตรี คือ การอบรมสั่งสอนในอดีต แต่ไม่ใช่สิ่งที่กำหนดหรือมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี

---

⁶² บวร ประพฤติดี , ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และ เฉลิมพล ศรีหงษ์ . สตรีไทย : บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร , หน้า 213-214.

คณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี ของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ศึกษาพบว่าสิ่งที่สนับสนุนให้สตรีมีบทบาททางการเมืองการปกครองมากขึ้น คือ⁶³

1.กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับแรกและกฎหมายเลือกตั้ง พ.ศ. 2476 ให้บุรุษและสตรีมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกัน ทำให้สตรีมีความสนใจเข้าสู่วงการด้านการเมืองการปกครองสูงขึ้นตามลำดับ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

2.คุณสมบัติส่วนบุคคลของสตรีเป็นปัจจัยที่สนับสนุน คือ การมีอายุอยู่ในวัยกลางคน (40-45 ปี) การมีความเชื่อมั่นในตนเอง การมีเหตุผลยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

คณะกรรมการวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทย พบว่าปัจจัยที่สนับสนุนบทบาททางการเมืองของสตรีให้มากขึ้น คือ⁶⁴

1.ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางสังคมทำให้อคติที่มีต่อสตรีลดน้อยลง การให้ความสำคัญเรื่องความสามารถของบุคคลมากขึ้น การสร้างความพร้อมให้กับสตรีด้วยการให้พึ่งตัวเองมากขึ้น ตลอดจนการที่สตรียอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น และการร่วมมือระหว่างสตรีเป็นกลุ่มเป็นองค์กรมากขึ้น

2.ปัจจัยจากตัวสตรีเอง ได้แก่การที่สตรีได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น มีภาระครอบครัวน้อยลง ด้วยการสร้างความเข้าใจให้บุรุษมีความรับผิดชอบในภาระครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรร่วมกับสตรี

ศาสตราจารย์ สุวรรณรัตน์ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งเสริมการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของส.ส.สตรี มีดังนี้⁶⁵

- 1.คุณสมบัติพื้นฐานของสตรี เช่น การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ต่างๆ
- 2.ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความสามารถในการให้ความช่วยเหลือหรือเป็นที่พึ่งให้แก่ประชาชนได้ในระดับที่ตนเองและครอบครัวไม่เดือดร้อน
- 3.สมาชิกในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง
- 4.บิดามารดามีภูมิฐานะในท้องถิ่นนั้น หรือตนเองเป็นคนในท้องถิ่นนั้น

⁶³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี , สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย , หน้า 194-195 , 201-204.

⁶⁴ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว , รายงานการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทย , หน้า 41-43.

⁶⁵ ศาสตราจารย์ สุวรรณรัตน์ , “ บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในการเมืองไทยปี 2531-2534 “ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535)

5.ความเป็นผู้หญิงจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกการเป็นตัวแทนของเพศเดียวกัน

6.ความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลสำคัญในท้องถิ่น

7.การเลือกสังกัดพรรคการเมือง

จากทฤษฎีและผลงานวิจัยต่างๆที่มีผู้ศึกษามาแล้วนั้น ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงสิ่งที่ป็นอุปสรรค และสิ่งที่ป็นเครื่องส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของสตรี ซึ่งประกอบไปด้วยปัจจัยที่เกิดจากตัวของสตรีเองและปัจจัยที่เกิดจากภายนอกตัวของสตรี ปัจจัยต่างๆเหล่านี้มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในระดับที่แตกต่างกันในเรื่องลักษณะของการทำงานและค่านิยมของสตรี การศึกษาส่วนใหญ่จะเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างของการทำงานระหว่างบุรุษและสตรี โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นในเรื่องวิธีการทำงานของสตรีที่มีการอุทิศตน ยึดหยุ่น อ่อนหวานมากกว่าบุรุษ สตรีจะเน้นส่วนรวมและให้ความสำคัญแก่สาธารณูปโภคที่ใกล้ตัว แนวทางการศึกษาต่างๆดังกล่าวนี้เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจปัจจุบันและอาจสรุปถึงแนวโน้มในอนาคตของสตรี ในการก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองได้มากยิ่งขึ้น

2.3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่ผสมผสานอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดีย ขอม มอญ และแม้แต่จีน ขณะเดียวกันวรรณกรรมและวัฒนธรรมความเชื่อของชาติต่างๆ ที่แทรกซึมเข้าสู่สังคมไทยนั้น ต่างก็เป็นสิ่งที่กำหนดสถานภาพและบทบาทของสตรีให้แตกต่างไปจากบุรุษในทางที่ด้อยกว่า จะเห็นได้จากคำสั่งสอนบุคคลชั้นสูงในสังคม เช่น พระคัมภีร์มณฑุธรรมศาสตร์ อรรถศาสตร์ ราชনীติ ทำให้เกิดการแบ่งแยกสตรีให้เป็นชนชั้นที่มีฐานะต่ำด้อยกว่าบุรุษ ประกอบกับการกำหนดบทบาทความเป็นเพศหญิงหรือชายให้แตกต่างกันออกไปนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากการอบรมขัดเกลาทางสังคมมากกว่าอย่างอื่น⁶⁶ ฉะนั้นจึงปรากฏว่าเป็นธรรมเนียมประเพณีสืบทอดกันมาแต่โบราณว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และแม้แต่เหตุผลในปัจจุบันที่อ้างเหตุผลความไม่เหมาะสมในการให้สตรีเป็นนักปกครอง ก็มีรากฐานความเชื่อมาจากความสำเร็จของการจงใจจากวรรณกรรมการตีความคำสั่งสอนในพุทธศาสนาและการตีความกฎหมายตามลายลักษณ์อักษรแทบทั้งสิ้น

การพิจารณาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยนั้น จะต้องพิจารณาโดยการจำแนกออกเป็นยุคหรือสมัยต่างๆ ตามช่วงเวลาในเชิงประวัติศาสตร์สตรีทางการเมือง ดังต่อไปนี้

⁶⁶ สุพัตรา สุภาพ , “ครอบครัวยุคกับการขัดเกลาทางสังคม,” วารสารสังคมศาสตร์ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2523) : 61.

สมัยกรุงสุโขทัย

สภาพบ้านเมืองของไทยในสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งมีการปกครองเป็นเอกราชมาเป็นระยะเวลานานกว่าร้อยปี ประชาชนพลเมืองทั้งหลายจะต้องมีเกณฑ์กำหนดในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่อย่างแน่นอน หลักฐานที่มีปรากฏตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้ที่สำคัญคือ ศิลปจารึกไตรภูมิพระร่วง ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ (นางนพมาศ) และสุภาษิตพระร่วง นอกจากหลักฐานเฉพาะที่เกิดขึ้นในกรุงสุโขทัยแล้ว ยังมีเอกสารซึ่งเป็นหลักฐานแวดล้อมอื่นๆอีกที่จะนำมาพิจารณาประกอบด้วย เพราะแสดงถึงเหตุการณ์ในสมัยเดียวกันหรือใกล้เคียงกันคือ มังรายศาสตร์ จามเทววงศ์ ตลอดจนจดหมายเหตุของชาวจีน จากหลักฐานต่างๆที่ปรากฏในสมัยสุโขทัยและหลักฐานแวดล้อมอื่นๆที่ปรากฏในสมัยเดียวกันหรือใกล้เคียงนี้ จะช่วยประมวลสภาพความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยนั้นได้ว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะบทบาทหรือสถานภาพที่เกี่ยวข้องกับสตรี⁶⁷

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอบรมชายหญิงในสมัยสุโขทัย มีปรากฏเป็นหลักฐานว่าชายหญิงมีโอกาสเรียนรู้หนังสือไทยทัดเทียมกัน โดยโอกาสในการศึกษาวิชาการแต่ละแขนงของชายหญิงนั้นเป็นไปตามความสมัครใจและเป็นพื้นฐานทางสติปัญญาตลอดจนฐานะทางครอบครัว⁶⁸

ทางด้านสถานภาพในครอบครัวของสตรีสมัยสุโขทัยนั้น สตรีต้องรับภาระหน้าที่ในการปรนนิบัติต่อสามีอย่างดีที่สุดที่พึงจะกระทำได้ และจะต้องมีความประพฤติสำรวม ซื่อตรงต่อสามีคนเดียวตลอดไป ผู้หญิงมีความรับผิดชอบในครอบครัวมากกว่าผู้ชาย และสังคมสมัยนั้นก็ยกย่องให้เกียรติผู้หญิงว่าเป็นผู้มีสติปัญญา จึงให้อำนาจว่ากล่าวกิจการในครอบครัว⁶⁹

เกี่ยวกับบทบาทของสตรีในทางการเมืองและการปกครอง ได้ปรากฏไว้ในตำนานเรื่องพระนางจามเทวี ผู้ปกครองนครหริภุญไชย ตามตำนานกล่าวว่า ในราวปี พ.ศ. 1260 (ก่อนสมัยสุโขทัยราว 600 ปี) พระवासुเทวฤๅษี กับ พระสุกกทันตฤๅษี ได้ร่วมกันสร้างเมืองหริภุญไชยขึ้นเมื่อเสร็จแล้วให้หาคเวยะกุมารไปเชื้อเชิญวงศ์กษัตริย์จากเมืองละโว้ ให้เสด็จมาครองเมือง พระเจ้าลพบุรีเจ้าเมืองละโว้ จึงโปรดให้พระนางจามเทวีราชธิดาซึ่งเป็นพระมเหสีของเจ้าเมืองรามปุระ ขึ้นมาครองเมืองหริภุญไชย⁷⁰ จากตำนานเรื่องพระนางจามเทวีครองเมืองหริภุญไชยนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าสตรีในยุคก่อนสมัยสุโขทัยมีบทบาทในทางการเมืองการปกครอง

⁶⁷ บุญยงค์ เกศเทศ. สถานภาพสตรีไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ ;2532) , หน้า 18-19.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 19-20.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 21-22.

⁷⁰ พระโพธิ์รังษี , เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย (พิมพ์ในงานปลงศพ เจ้าทิพเนตร อินทวโรรสสุริยวงศ์ พ.ศ. 2463) , หน้า 54-92.

ประเทศแล้ว แต่ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าพระนางมีเชื้อชาติตระกูลสูงกว่าสามี จึงมีบทบาทมากกว่า มีผู้ให้ความนับถือยกย่องและมีศรัทธายิ่งกว่าสามี อย่างไรก็ตามอาจเป็นด้วยทรงมีพระปรีชาญาณเก่งกล้าสามารถทั้งในด้านการบริหาร การทะนุบำรุงประเทศและด้านอื่นๆ ด้วยพระองค์เองก็เป็นไปได้ จนถึงกับมีโบราณสถานและโบราณวัตถุปรากฏชื่อของนางจามเทวี ซึ่งยังเป็นหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน⁷¹

จากการประมวลหลักฐานต่างๆ บางประการที่ปรากฏนี้ พอจะมองเห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสตรีไทยในสมัยกรุงสุโขทัยได้บ้างว่ามีสิทธิเสรีภาพมากพอสมควร สตรีมีความเสมอภาคกับบุรุษในหลายประการ ทั้งในด้านการศึกษาอบรม ด้านครอบครัว สิทธิตามกฎหมาย ด้านการสังคมและในการประกอบอาชีพ

สมัยกรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาเริ่มสถาปนาเป็นเมืองอิสระไม่ขึ้นต่ออาณาจักรสุโขทัย ปี พ.ศ. 1893 โดยมีพระเจ้าอู่ทองเป็นกษัตริย์ปกครองพระองค์แรก แม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะเป็นอาณาจักรใหม่ก็ตาม แต่ประชาชนพลเมืองกรุงศรีอยุธยาก็คือคนไทยเหมือนชาวกรุงสุโขทัย⁷²

การศึกษาอบรมของสตรีไทยในสมัยอยุธยาตอนต้น ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้มาก สันนิษฐานว่าคงดำเนินตามแบบสุโขทัย คือสตรีชั้นสูงในราชสำนักมีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมทั้งวิชาหนังสือและวิชาด้านอื่นๆ มากกว่าสตรีสามัญ พอล่วงเข้ามาในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้ สตรีก็ยังไม่มีโอกาสศึกษาอบรมวิชาหนังสืออย่างแพร่หลาย กล่าวได้ว่า การศึกษาอบรมของสตรีจำกัดอยู่ในวงสตรีชั้นสูงและสตรีชาววังเท่านั้น สตรีชาวบ้านไม่มีโอกาสศึกษาอบรมอย่างทั่วถึงกัน⁷³

ในด้านครอบครัว สตรีสามัญมีการรับผิดชอบมากกว่าชาย ในด้านกฎหมาย ปรากฏว่า สตรีถูกจำกัดสิทธิบางประการ ซึ่งมีผลทำให้สถานภาพด้อยกว่าชาย ในด้านสังคม สตรีมีฐานะทัดเทียมกับชาย ส่วนในด้านการประกอบอาชีพนั้น สตรีต้องช่วยครอบครัวอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะไม่เปิดโอกาสให้สตรีประกอบอาชีพโดยอิสระก็ตาม แต่อาชีพบางอย่างมีปรากฏว่า ทั้งบุรุษและสตรีประกอบอาชีพอย่างเดียวกันในทำนองช่วยเหลือกัน⁷⁴

ทางด้านบทบาททางการเมืองการปกครอง มีปรากฏหลักฐานว่า ท้าวศรีสุดาจันทร์ พระสนมของสมเด็จพระไชยราชาธิราช ได้เป็นพระสนมคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องมาจากการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระไชยราชาธิราช และขณะนั้นพระ

⁷¹ พระโพธิ์รังษี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองทริภุญไชย, หน้า 22-23.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32-56.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

องค์มีพระราชโอรสที่ประสูติแต่ท้าวศรีสุดาจันทร์ 2 พระองค์ แต่พระชนม์ได้ 11 และ 5 พรรษา เท่านั้นจึงไม่สามารถจะปฏิบัติราชการได้ เมื่อพระยอดฟ้าหรือพระแก้วฟ้าขึ้นเสวยราชสมบัติ พ.ศ. 2089-2091 พระราชมารดาคือ ท้าวศรีสุดาจันทร์จึงได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หลังจากรัชกาลสมเด็จพระยอดฟ้าในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วก็ไม่ปรากฏว่ามีสตรีท่านใดก้าวมา มีบทบาททางการเมืองและการปกครองอีก ยกเว้นเป็นบทบาทที่อยู่เบื้องหลังจวบสิ้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา แต่หากจะพิจารณาถึงความเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ เชื้อมั่นในตัวเอง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดีแล้ว สตรีไทยที่แสดงออกซึ่งคุณสมบัตินี้ก็คือ สมเด็จพระศรีสุริเยศ

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ในระยะต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สังคมไทยเริ่มมีการคบค้าสมาคมกับต่างประเทศมากขึ้น อิทธิพลจากประเทศตะวันตกออกด้วยกัน เช่น จีนยังไม่ปรากฏว่ามีอิทธิพลทำให้บทบาทของสตรีไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าในสมัยนั้นบทบาทของหญิงจีนถูกจำกัด แต่ในครอบครัวยิ่งกว่าสตรีไทยมากมาย การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีไทยเด่นชัดขึ้นเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) โดยเริ่มให้สตรีมิชชันนารีจากสหรัฐอเมริกาให้การศึกษาแก่กุลธิดาในสำนักพระราชวังก่อน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระปิยะมหาราช และสมเด็จพระพัชรินทราบรมราชินีนาถก็ได้ทรงส่งเสริมการศึกษาของสตรีไทยอย่างแพร่หลายแก่สามัญชนโดยทั่วไปมากขึ้น⁷⁵

ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีไทยให้ดีขึ้นกว่าเดิมเริ่มก่อตัวในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่เป็นประโยชน์ต่อสามัญชนทั่วไป กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศให้ยกเลิกการฉุดหญิงมาเป็นหม่อม นำหญิงมาหัดละครในวัง อย่างที่เคยทำกัน มาตามประเพณีนิยมแต่โบราณ ในรัชสมัยเดียวกันนี้มีวีรสตรีชื่ออำแดงเหมือนและอำแดงจันทูลเกล้าฯถวายฎีกา รายแรกไม่เต็มใจแต่งงานกับชายที่บิดามารดาเลือกให้ ถูกลงโทษจองจำไว้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความไม่เป็นธรรมแก่สตรี จึงได้ทรงแก้ไขกฎหมายให้บิดามารดาทำการสมรสให้บุตรได้ก็ต่อเมื่อบุตรยินยอม สำหรับอำแดงจันทูลเกล้าฯถวายฎีกา เพราะเธอไม่ยินยอมให้สามีนำเธอไปขาย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงยกเลิกกฎหมายผู้ชายเมีย เว้นแต่เมียยินยอม⁷⁶

สำหรับบทบาทของสตรีด้านการเมืองการปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่คนทั่วไปรู้จักดี เห็นจะได้แก่ท้าวเทพสตรีและท้าวศรีสุนทรในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่วีรสตรีทั้งสองสามารถรักษาเมืองกลางกรุงจากศัตรู และท้าวสุนารีที่รักษาเมือง

⁷⁵ไพรัตน์ เตชะรินทร์ . การมีส่วนร่วมในสังคมการเมืองการปกครองของสตรีไทย (กองพัฒนาสตรีและเด็ก กรมการพัฒนาชุมชน , 2525) , หน้า 13.

⁷⁶เรื่องเดียวกัน , หน้า 13.

โคราชในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปได้ทรงแสดงความสามารถในการตัดสินใจราชการสำคัญต่าง ๆ แทนพระองค์ได้ ทรงพิสูจน์ให้ประชาชนเห็นความเป็นอัจฉริยะในฐานะสตรีไทย⁷⁷

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศเลิกทาสโดยเด็ดขาด ทำให้สตรีได้รับอิสระภาพอย่างเต็มที่ หญิงจะไม่ถูกซื้อขายหรือจำหน่ายเหมือนสินค้าอีกต่อไป บุคคลสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทำให้สตรีไทยเริ่มมีบทบาทออกช่วยเหลือสังคมนอกจากภาระทางครอบครัว คือ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเป็นผู้ริเริ่มตั้งสภาอุณาโลมแดง ก็เพื่อให้สตรีไทยได้มีบทบาทออกมาทำงานเป็นนักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นนอกแวดวงญาติมิตรและสมาชิกในครอบครัว⁷⁸

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475จนถึงปัจจุบัน

เมื่อศึกษาถึงบรรยากาศทางการเมืองของประเทศโดยส่วนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะพบว่าการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีการศึกษาในเขตเมืองหลวง การขยายตัวของสื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เริ่มขยายตัวมากในสมัยรัชกาลที่ 6 ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2469 ถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีหนังสือพิมพ์รายวันที่พิมพ์ในประเทศถึง 35 ฉบับ และมีวารสารประมาณ 130 กว่าฉบับ⁷⁹ การเติบโตของสื่อมวลชนในขณะนั้นได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองค่อนข้างรุนแรง เริ่มการวิจารณ์และเรียกร้องอิสรภาพและความเสมอภาค ส่วนใหญ่เป็นการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์

การตื่นตัวทางการเมืองขณะนั้นแม้ว่าจะเกิดกับคนที่มีการศึกษาในเขตเมืองหลวงก็ตามผลสะท้อนตามมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญฉบับแรกและกฎหมายเลือกตั้งฉบับแรก พ.ศ. 2476 ที่บัญญัติให้ชายและหญิงมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกัน ทั้งสิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎรและสมัครรับเลือกตั้ง นับเป็นประเทศผู้นำที่ได้ให้สิทธิทางการเมืองแก่สตรีเท่าเทียมชายทุกประการ ในขณะที่หลักฐานปรากฏว่าหลาย

⁷⁷ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ , การมีส่วนร่วมในสังคมการเมืองการปกครองของสตรีไทย , หน้า 14.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 14.

⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ สุวณี เจริญพงศ์ การเมือง-การปกครองไทยสมัยใหม่ (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2522) , หน้า 219.

ประเทศให้สิทธิแก่สตรีเฉพาะสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง แต่ไม่ให้สิทธิการสมัครรับเลือกตั้ง แสดงให้เห็นว่าค่านิยมของสังคมไทยแท้ที่จริงแล้วไม่มีการกีดกันจากบุรุษเพศแต่อย่างไร⁸⁰

แม้ว่าสตรีจะได้รับสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกับชายทางนิตินัย แต่หลักฐานปรากฏชัดเจนว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2492 มีการเลือกตั้งและแต่งตั้งผู้แทนราษฎรตามการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญ 11 ครั้งปรากฏว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเพียงจะมีผู้แทนราษฎรเป็นสตรีคนแรก เมื่อปี พ.ศ. 2492 เพียง 1 คน คือ นางอรพินท์ ไชยกาล จากจังหวัดอุบลราชธานี และใช้เวลานานถึง 17 ปี หลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรกได้ให้สิทธิแก่สตรีไว้⁸¹

ผู้หญิงมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยมากทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ตลอดจนมีบทบาทที่จำกัดในการกำหนดนโยบายระดับชาติ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตและสวัสดิภาพของผู้หญิงเอง ในระดับชาตินั้นมีผู้หญิงเพียงร้อยละ 5 ที่ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ในช่วงปลายปี 2537 ถึงต้นปี 2538 คณะรัฐมนตรีมีรัฐมนตรีหญิงเพียง 3 คน จากจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมด 49 คน ส่วนในระบบราชการนั้น ผู้หญิงที่ดำรงตำแหน่งในระดับสูง (ระดับ 9, 10 และ 11) มีไม่ถึงร้อยละ 10 มีผู้หญิงจำนวนน้อยมากที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นวุฒิสมาชิก ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือนและนักธุรกิจ ตั้งแต่เริ่มมีวุฒิสภา พ.ศ. 2476 ถึง พ.ศ. 2536 มีผู้หญิงที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกเพียง 49 คน (ร้อยละ 1.82) ในขณะที่มีชายได้รับการแต่งตั้งถึง 2642 คน ส่วนสภาพการณ์ในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นนั้น ผู้หญิงยังมีส่วนร่วมน้อยลงไปอีก มีผู้หญิงเพียงร้อยละ 1 ที่ได้รับเลือกเป็นกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ในปี 2536 เป็นครั้งแรกที่รัฐบาลได้รับการแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดที่เป็นหญิง (ร้อยละ 1.3) รวมทั้งรองผู้ว่าราชการจังหวัดหญิง 2 คน และปลัดอำเภอหญิง 13 คน (ร้อยละ 0.3) สำหรับการเลือกตั้งในระดับจังหวัดนั้น มีผู้หญิงเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น ที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาจังหวัดและเทศบาล⁸²

⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ สุวณี เจริญพงศ์ , การเมือง-การปกครองไทยสมัยใหม่ (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2522) , หน้า 16.

⁸¹ ชัดติยา กรรณสูต ทองศรี กำภู ณ อยุธยา และสิณี กมลนาวัน . สะท้อนภาพสตรีไทย โครงการปีสตรีระหว่างประเทศของสมาคมนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย, พ.ศ. 2418.

⁸² สุธีรา ทอมสัน และ เมทินี พงษ์เวช , ผู้หญิงไทย : สถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนแปลง (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา , พ.ศ. 2538) , หน้า 57-59.

ผู้หญิงไทยได้สร้างเครือข่าย และมีความเคลื่อนไหวในการที่จะสร้างเสริมสถานภาพผู้หญิงในทุกๆด้าน ในช่วงที่ผ่านมาความพยายามเหล่านี้ทำให้ภาพของผู้หญิงนั้นชัดเจนและมองเห็นโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทที่ผู้หญิงมีต่อการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้หญิงยังมีบทบาทน้อยมากในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการบริหารประเทศ หรือในการกำหนดนโยบายต่างๆ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อผู้หญิงเอง ผลที่ตามมาคือ การเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงก็ยังมีให้เห็นมาก ดังนั้นการที่จะก้าวไปสู่สังคมที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชายนั้น จำเป็นต้องมีกลวิธีที่มีประสิทธิภาพยิ่ง และยังคงอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันจากทุกๆฝ่าย ตั้งแต่ รัฐบาล พรรคการเมือง กลุ่มผลักดัน สาธารณชน รวมทั้ง สื่อมวลชน

2.4) ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสตรีกับการเมือง ตลอดจนงานวิจัยข้างเคียงเกี่ยวกับสตรีกับการเมือง การปกครอง และการบริหารนั้น ได้มีผู้ศึกษาไว้และมีผลการศึกษาน่าสนใจและควรแก่การนำเสนอ ดังต่อไปนี้

สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย⁸³ ของ บุญเดิม ไพเราะ โดยสัมภาษณ์ทัศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรี จากกลุ่มตัวอย่าง 50 คน ในฐานะต่างๆ ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

ปัจจุบันสังคมไทยส่วนใหญ่ ยังไม่เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนในสังคมสมัยใหม่ เพราะขาดความรู้ความเข้าใจจากการศึกษาที่ถูกต้อง การขาดความรู้ในสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคม ทำให้สตรีไทยเรายังคงต้องการที่จะมีสถานภาพและบทบาทตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดไว้ มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองไปตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน การที่สังคมมอบภาระให้สตรีทำงานหนักจนเกินไป ทั้งงานในครอบครัวและทำงานนอกบ้าน สังคมนั้นยังไม่ยอมให้ความคุ้มครองสตรีเรื่องการทำงานนอกบ้านเท่าที่ควร เหล่านี้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สตรีไทยไม่มีเวลาว่างพอที่จะศึกษาหาความรู้ เพื่อเข้าใจสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคมสมัยใหม่ได้

สตรีในสังคมชั้นสูงและสตรีในสังคมทั่วไป ยังขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน กล่าวคือสตรีในสังคมชั้นสูงต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของตนเองในครอบครัวและสังคมให้ทัดเทียมนานาประเทศ สตรีในสังคมทั่วไปยังขาดความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ใหม่นี้ เนื่องจากต้องรับภารกิจหนักทั้งครอบครัวและในงานอาชีพนอกบ้าน

⁸³ บุญเดิม ไพเราะ , “สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2519), บทคัดย่อ.

สตรีไทย : บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร⁸⁴ โดย บวร ประพฤตดี ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และเฉลิมพล ศรีหงษ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยบทบาททางการบริหารของสตรีระดับผู้บริหารในสังคมไทย โดยแบ่งสตรีระดับผู้บริหารออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มในภาครัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ กลุ่มในภาคเอกชน กลุ่มในภาคองค์กรระหว่างประเทศ และกลุ่มในองค์กรอาสาสมัคร ทำการศึกษาสตรีกลุ่มต่างๆเหล่านี้ และพบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1)ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับผู้นำสตรี คือ ผู้นำสตรีที่บรรลุความสำเร็จในการบริหารงานนั้น การศึกษามีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ผู้นำสตรีประสบผลสำเร็จ และสตรีที่มีการศึกษาสูงยิ่งขึ้น ก็มีโอกาสเป็นผู้นำทางการบริหารมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาในระดับต่ำกว่า

2)ภูมิหลังของครอบครัวรับราชการไม่มีสหสัมพันธ์ร่วมกันกับความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี คือไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างภูมิหลังของสตรี ไม่ว่าจะเป็นราชการ ธุรกิจเอกชน องค์กรอาสาสมัคร และองค์กรระหว่างประเทศกับความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหาร

3)มีสหสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างนักบริหารสตรีกับค่านิยมในสังคมไทย ดังนี้

3.1 สตรีที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเองมีโอกาสที่จะได้เข้าไปสู่ผู้นำทางระดับการบริหารน้อย

3.2 สตรีไม่นิยมความมีอำนาจ จึงมีโอกาสจะได้เข้าไปสู่ผู้นำทางการบริหารน้อย

3.3 สตรีไม่นิยมยึดมั่นในอาชีพหนึ่งอาชีพใดตลอดไป จึงทำให้โอกาสในการประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหารมีน้อย

3.4 สตรีมีความกระตือรือร้นในการทำงานน้อย จึงทำให้โอกาสในการเป็นผู้นำทางการบริหารมีน้อยด้วย

3.5 ความนิยมยกย่องให้ผู้หญิงเป็นผู้นำในระดับบริหารมีน้อย จึงมีโอกาสได้เข้าไปเป็นนักบริหารน้อย

---

⁸⁴ บวร ประพฤตดี ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และเฉลิมพล ศรีหงษ์ . สตรีไทย : บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม , 2520).

ปัญญาชนสตรีไทย : การศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์⁸⁵ โดย กนลา สุขพานิช-ชั้นทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรี ซึ่งถือเป็น “ปัญญาชนสตรี” ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย 3 แห่งในกรุงเทพมหานคร จำนวน 200 คน โดยได้ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติทางการเมืองโดยทั่วไปโดยเฉพาะต่อบทบาทของกลุ่มพลังทางการเมือง ทัศนคติต่อบทบาทและสิทธิสตรีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารของสตรีไทยในปัญญาสังคมที่เกี่ยวกับสตรี ต่อมาบทบาทและความรับผิดชอบในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ว่าปัญญาชนสตรีไทยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันจะมีทัศนคติในด้านต่างๆข้างต้นแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1) กลุ่มปัญญาชนสตรีไทยมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยม กล่าวคือมีทัศนคติทางการเมืองไปในแนวทางที่เป็นประชาธิปไตยในทางบวก มีความรู้สึกต่อการนำหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ในการปกครอง มากกว่าการปกครองแบบเผด็จการ ไม่ว่าจะเป็เผด็จการทหารหรือพลเรือน กล่าวคือให้ความสำคัญต่อกระบวนการเลือกตั้งว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปกครอง

2) กลุ่มปัญญาชนสตรีไทยให้ความสำคัญทางบวกต่อผู้นำทางการเมืองที่มาจากกาเลือกตั้ง มิใช่จากการปฏิวัติรัฐประหาร ไม่ต้องการให้ทหารมาแทรกแซงทางการเมือง

3) ในด้านทัศนคติต่อสังคม ปัญญาชนสตรีไทยมีความคิดเห็นแบบเสรีนิยมต่อปัญหาสังคมไม่ว่าจะเป็นปัญหาโสเภณี ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาความเสมอภาคในสังคม และสนับสนุนการต่อสู้เรียกร้องสิทธิสตรีอย่างเข้มแข็ง

4) ทัศนคติแบบเสรีนิยมต่อการเมืองและสังคมของปัญญาชนสตรีไทย ไม่ได้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างบรรดาปัญญาชนสตรีด้วยกัน ไม่ว่าจะมีความแตกต่างในสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เพราะว่ากลุ่มอาจารย์สตรีเหล่านี้ เป็นสตรีหัวก้าวหน้าที่ได้สัมผัสกับสภาพ “การปลดแอก” จากการพัฒนาของจารีตประเพณีของสังคมในอดีตที่มีสภาพเป็น “ลัทธิเหยียดเพศ” ซึ่งให้ความสำคัญกับบุรุษหรือยกย่องบุรุษเหนือสตรี มาเป็นสังคมที่มีความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรี ทางการเมืองและสังคมมากขึ้น กล่าวคือ สตรีสามารถขึ้นมา

---

⁸⁵ กนลา สุขพานิช-ชั้นทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, “ปัญญาชนสตรีไทย : การศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรี แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์” (รายงานการวิจัยเสนอต่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), บทคัดย่อ.

บริหารประเทศได้ทัดเทียมบุรุษ หากมีความสามารถสูงพอและบุรุษสตรีในฐานะสามีภรรยาย่อมมีความรับผิดชอบและบทบาทร่วมกันในครอบครัว เป็นต้น

การศึกษาปัญหาและอุปสรรคผู้นำท้องถิ่นสตรี⁸⁶ ซึ่งเป็นงานวิจัยของอภิชาติ จำรัส ฤทธิรงค์ และเทพี พันธุมเมธา และเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรีของกรมการปกครอง โดยการสนับสนุนขององค์การยูนิเซฟ (UNICEF) โดยได้ดำเนินการวิจัยแบบจัดกลุ่มสนทนาของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสตรี แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันสตรี ในคราวที่เดินทางมาร่วมอบรมที่ตึกสหกรณ์ออมทรัพย์ กรมการปกครอง ระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 2527 สรุปผลการศึกษาขั้นต้นว่า

1) การเป็นผู้นำท้องถิ่นสตรี มักประสบปัญหาในระยะแรกของการทำงาน แต่เมื่อได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับของลูกบ้านแล้ว เพศก็มีได้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานแต่อย่างใด

2) ปัญหาและอุปสรรคการทำงานที่เกิดขึ้นกับผู้นำท้องถิ่นสตรีนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเช่นเดียวกับผู้นำท้องถิ่นที่เป็นชาย ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาส่วนน้อยที่เกิดได้กับทุกคนในการทำงาน มิใช่อุปสรรคเพราะเรื่องเพศ

3) ผู้นำท้องถิ่นสตรีเห็นว่า สตรีในปัจจุบันมีสิทธิที่จะก้าวหน้าสูงขึ้นไปในบทบาททางการเมือง การปกครอง หากมีระดับการศึกษาที่สูงพอและได้รับการยอมรับสนับสนุน

ผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ให้ข้อสังเกตว่า สตรีนั้นสามารถทำงานได้ในระดับผู้นำเช่นเดียวกับบุรุษ ปัญหาและอุปสรรคที่แท้จริงที่ขัดขวางมิให้สตรีก้าวมาเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครองน่าจะอยู่ที่ตัวของสตรีเอง กล่าวคือ สตรีมักขาดความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง จากการวิจัยพบว่า สตรีที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นส่วนใหญ่ จะมีพื้นฐานทางด้านครอบครัวที่มีความเกี่ยวพันกับสังคม การเมือง การปกครอง และการศึกษาจะเป็นตัวแปรสำคัญ ที่ช่วยพัฒนาความคิดสตรีในด้านสถานภาพของตนเองมากขึ้น

โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี-ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์⁸⁷ โดยพงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์ ได้ทำการวิจัยโดยการสรุปผลจากการสัมภาษณ์กำนันชาย 29 คน กำนันหญิง 2 คน ในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดกับผู้นำท้องถิ่นสตรีในเขตรับผิดชอบของตน และข้าราชการฝ่ายปกครองจำนวน 66 คนใน 13 จังหวัด ประกอบด้วย ปลัดอำเภออาวุโส ในฐานะผู้บังคับบัญชาขั้นต้นของผู้นำท้องถิ่นสตรี เพื่อขอทราบความคิดเห็น

⁸⁶ กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง , การศึกษาปัญหาและอุปสรรคผู้นำท้องถิ่นสตรี-การวิจัยแบบจัดกลุ่มสนทนาโดย อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์ และเทพี พันธุมเมธา พ.ศ. 2527, อัดสำเนา.

⁸⁷ พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์ , โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ , (กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง, 2528) , อัดสำเนา.

ทั้งในด้านความสามารถในการทำงานและการปฏิบัติตนของผู้นำท้องถิ่นสตรี ซึ่งสรุปผลการวิเคราะห์ได้ว่า

1) ในส่วนที่ให้การสนับสนุนสตรีเป็นผู้นำท้องถิ่น มีความเห็นว่า ในปัจจุบันสตรีมีความรู้ความสามารถสูง ดังนั้นจึงสามารถทำอะไรได้ทุกอย่างเหมือนผู้ชาย ไม่มีปัญหาแต่อย่างใดในระยะแรกๆ อาจจะยังไม่เป็นที่ยอมรับ แต่ภายหลังเมื่อเห็นผลงานแล้วก็จะศรัทธา สิ่งที่ได้เปรียบผู้ชายก็คือ ได้เปรียบในเรื่องการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ โดยสตรีมักอาศัยความนุ่มนวล อ่อนโยน ตามวิสัยของสตรีในการทำงาน สิ่งนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากในการขอความช่วยเหลือจากทางราชการ เอกชนในที่นี้น่าจะหมายถึงผู้ประกอบการธุรกิจเอกชนและชาวบ้าน ซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาท้องถิ่น สำหรับการปฏิบัติหน้าที่เสี่ยงภัยอันตรายก็มีผู้ช่วยที่เป็นชายคอยช่วยเหลืออยู่แล้ว ผู้นำท้องถิ่นสตรีไม่ต้องลงมือปฏิบัติเอง

2) มีบางกลุ่มแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วย หรือไม่ให้การสนับสนุนโดยให้เหตุผลว่าในท้องที่ทุรกันดารที่ต้องเสี่ยงภัยที่ใช้ความเด็ดขาด ผู้นำท้องถิ่นสตรียังทำไม่ได้เท่าชาย มีข้อจำกัดในเรื่องเพศ ภาระทางครอบครัวซึ่งยังต้องทำหน้าที่แม่บ้าน นอกจากนี้การยอมรับ ในบทบาทของสตรีของประชาชนโดยทั่วไปยังมีน้อย

3) ส่วนกลุ่มที่มีความเห็นเป็นกลางเห็นว่า การมีผู้นำท้องถิ่นเป็นสตรีนั้นมีข้อดีและข้อเสียผสมผสานกันไป สิ่งสำคัญอยู่ที่ตัวบุคคลมากกว่าอื่นใด เรื่องเพศไม่สำคัญ

4) ความเห็นของปลัดอำเภอส่วนใหญ่ยอมรับว่า ผู้นำท้องถิ่นสตรีมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้เป็นอย่างดี และมีความรู้ความสามารถไม่ด้อยไปกว่าชาย นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในหน้าที่ สนใจศึกษาการหาความรู้เพิ่มเติม และที่สำคัญอย่างมากที่สุดคือ ผู้นำท้องถิ่นสตรีต้องการแสดงออกซึ่งความสามารถที่จะเอาชนะชายในเรื่องความสามารถในการทำงานจึงทำให้งานพัฒนาชนบทเป็นผลดียิ่งขึ้น

5) ในส่วนความเห็นเปรียบเทียบในการปฏิบัติงานระหว่างผู้นำท้องถิ่นสตรีกับชาย ส่วนใหญ่เห็นว่าทัดเทียมกัน การปฏิบัติหน้าที่จะได้ผลหรือไม่ได้ผลไม่อยู่ที่เรื่องเพศ แต่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลเป็นสำคัญ แต่ส่วนที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ให้การสนับสนุน ซึ่งเป็นส่วนน้อยเห็นว่า งานทางด้านปราบปรามรักษาความสงบเรียบร้อย หรือการแก้ปัญหาหาระงับพิพาทสตรีทำไม่ได้ผล ผู้ชายมีขีดความสามารถสูงกว่า ในลักษณะความคล่องตัวและใกล้ชิดสนับสนุนกับบุคคลอื่นโดยต้องกลัวคำครหาเกี่ยวกับชื่อเสียง

โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี-ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน โดย ภัสสร สิมานนท์⁸⁸ ได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชาชน ในหมู่บ้าน ตำบล จำนวน 1096 คนจาก 39 หมู่บ้านใน 38 จังหวัด ที่มีผู้นำสตรีในระดับต่างๆ กัน ตั้งแต่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จนถึงแพทย์ประจำตำบล เพื่อขอทราบทัศนคติ และการยอมรับของประชาชนเหล่านี้ต่อการมีผู้นำซึ่งเป็นสตรีในระดับท้องถิ่นนั้นๆ โดยผู้วิจัยได้เลือกเอาปัจจัยที่แสดงความสัมพันธ์ที่เห็นความแตกต่างได้ชัดเจน คือ เพศเป็นปัจจัยแรกที่จะทดสอบว่า ระหว่างชายกับหญิงมีความคิดเห็นหรือการยอมรับการมีผู้นำสตรีที่แตกต่างกันมากเพียงใด ปัจจัยตัวที่สองคือ ภูมิภาคเป็นปัจจัยควบคุมเพื่อแสดงความแตกต่างในเรื่องดังกล่าว ของประชากรในภาคต่างๆ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์หรือราษฎรส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่า ผู้นำชายคนก่อนๆ และผู้นำหญิงคนปัจจุบันนี้มีความสามารถพอกัน ในเกือบทุกเรื่องที่จะระบุไว้ในแบบสอบถาม นอกเหนือไปจากนี้ไม่อาจบ่งแน่ชัดว่า ทัศนคติของประชากรตัวอย่างเหล่านี้เป็นไปในทางบวกหรือลบต่อการปฏิบัติราชการและความสามารถโดยทั่วไปของผู้นำสตรี ทั้งนี้เพราะความแตกต่างกันระหว่างความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ ก็มีทัศนคติที่แตกต่างกันออกไปค่อนข้างมาก และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้นำสตรีในท้องถิ่นของประชาชนผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นการยากที่จะให้ข้อมูลอันเป็นข้อเท็จจริงที่สามารถนำไปชี้วัดได้ ทั้งนี้เพราะระยะเวลาการเข้ารับตำแหน่งของผู้นำสตรีในขณะนั้น เป็นระยะเวลาที่ต่างกันเกือบทุกพื้นที่ทำการสำรวจ

ในเรื่องการยอมรับความเป็นผู้นำของสตรีในระดับท้องถิ่น ประชาชนผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังคิดว่า หากจะให้เลือกระหว่างชายและหญิงก็ยังคงมีความนิยมที่จะเลือกชายเป็นกำนัน ส่วนตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ อย่างไรก็ตามก็ตีความมั่นใจของผู้ให้สัมภาษณ์ลดลงไปตามลำดับ เมื่อให้ออกความเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะมีผู้นำสตรีในระดับที่สูงขึ้น เช่น ตำแหน่งปลัดอำเภอ นายอำเภอ หรือการเป็นนายกรัฐมนตรี

---

⁸⁸ ภัสสร สิมานนท์ , โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี-ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน (กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง , 2528) , อัดสำเนา.

ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของ
กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ พ.ศ. 2528⁸⁹ โดยประทีป จงสีบรรรม ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทความเป็นผู้นำของสตรีที่ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทางด้านความสามารถในการแสดงบทบาทในตำแหน่งหน้าที่ ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ โดยแบ่งส่งแบบสอบถามไปยังกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ

จากผลการศึกษาพบว่า ในการเป็นผู้นำทางการบริหารการปกครอง กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีสามารถแสดงบทบาทได้ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การเสริมสร้างความมั่นคงแก่ชุมชน งานป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้าย การดูแลและควบคุมงานสถิติและทะเบียนต่างๆในหน้าที่ การประสานงานและให้ความช่วยเหลือกับทางราชการ การทำให้ชาวบ้านรักและสามัคคีและการแสดงบทบาทเป็นตัวแทนราษฎรในการรับรู้ปัญหา และติดต่องานต่างๆ ซึ่งปรากฏว่า กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรี ต่างให้ความสำคัญกับบทบาทข้างต้นแตกต่างกันออกไปตามตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญ คือ อายุ สถานภาพสมรส การมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับอดีตผู้นำในท้องถิ่น ประสบการณ์การทำงานในชุมชนของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรี และลักษณะชุมชนที่ปกครองขณะที่ตัวแปรด้านฐานะทางเศรษฐกิจของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีไม่มีอิทธิพลต่อความแตกต่างในการแสดงบทบาทหน้าที่ด้านงานบริหารการปกครองของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีเลย

นอกจากนี้ การศึกษาครั้งนี้ยังพบประเด็นที่น่าสนใจว่า ไม่ว่าแนวโน้มการแสดงบทบาทด้านการบริหารการปกครองของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีจะต่างกันไปในลักษณะใดก็ตาม ผู้นำท้องถิ่นสตรีส่วนใหญ่ก็ได้รับการยอมรับในบทบาททางการเมืองการปกครองทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการบนอำเภอ อันเป็นตัวชี้ที่สำคัญที่บ่งบอกถึงความสำเร็จในการแสดงบทบาททางการเมืองการปกครองและยืนยันถึงความสามารถในการเข้ามามีบทบาทในการเมืองระดับท้องถิ่นได้ดีไม่แพ้ชาย จะแตกต่างกันไปบ้างก็ในด้านบทบาทที่มุ่งทำงานเพื่อสนองตอบใครมากกว่ากัน คือ ระหว่างประชาชน ชุมชน หรือนโยบายทางราชการ ตลอดจนความแตกต่างกันในพฤติกรรมการบริหารการปกครอง ซึ่งอาจจะเกิดจากการขาดการเรียนรู้และการฝึกอบรมอย่างพอเพียงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงคาดหวังว่ากำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีจะสามารถแสดงความเป็นผู้นำของตนได้อย่างเต็มที่มากขึ้นเช่นเดียวกับชายทุกประการหากจะมีการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพการทำงานของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีเพิ่มขึ้น อันจะเป็นการรังสรรค์ทรัพยากรบุคคลที่เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติโดยส่วนร่วม

---

⁸⁹ ประทีป จงสีบรรรม , “ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ พ.ศ. 2528” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529), บทคัดย่อ.

ภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย โดยสมิหรา จิตตลดากร⁹⁰ มุ่งศึกษาแบบแผนเกี่ยวกับภูมิหลังของสตรีและภูมิหลังของครอบครัวของสตรี ซึ่งเป็นปัจจัยที่สนับสนุนสตรีผู้นำให้มีบทบาทการปกครองที่แตกต่างกันไป โดยเน้นศึกษาลักษณะทำงานของสตรีผู้นำ และลักษณะการบริหารงานตามหน้าที่ของผู้บริหารที่ควรกระทำ ลักษณะความคิด ความเชื่อ และทัศนคติของสตรีผู้นำคุณสมบัติของสตรีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงาน ความรู้ความสามารถตามตัวบทกฎหมายในหน้าที่ผู้นำทางการปกครอง ความรู้ความสามารถในหน้าที่ของผู้บริหารงานหลักธรรม และวิธีการปกครองของสตรีผู้นำ

ผลการวิจัยพบว่า สตรีที่เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเฉพาะตัว ครอบครัว และสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคแตกต่างกัน ผลลัพธ์จากภูมิหลังของสตรีผู้นำและครอบครัว วิธีการทำงานและรูปแบบทางการเมืองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามไม่ว่าสตรีผู้นำจะใช้วิธีการใด การใช้พระเดชหรือการใช้พระคุณ การใช้ฐานะทางการเงินหรือการใช้ธรรมะต่างก็นำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลทางการเมือง ทำให้ชุมชนมีการพัฒนามีความสงบสุขร่มเย็นได้เช่นเดียวกัน

ข้าราชการพลเรือนสตรีกับอุปสรรคในการก้าวไปสู่ตำแหน่งทางการบริหารระดับสูง : ศึกษากรณีสำนักรงาน ก.พ. โดย ปิยะนิตย์ โอนพรัตน์วิบูล⁹¹ ได้ศึกษาถึงความก้าวหน้าในหน้าที่การงานและอุปสรรคในการก้าวไปสู่ตำแหน่งทางการบริหารระดับสูงของข้าราชการพลเรือนสามัญสตรีในสังกัดของสำนักงาน ก.พ.

ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการสตรีที่ทำงานอยู่ในสำนักงาน ก.พ. ไม่ได้มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานน้อยกว่าข้าราชการชาย ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากในเกือบทุกหน่วยงานในสำนักงาน ก.พ. ข้าราชการสตรีมีจำนวนมากกว่าข้าราชการชายก็เป็นไปได้ นอกจากนี้ยังพบว่าข้าราชการสตรีและข้าราชการชายที่ทำงานอยู่ในสำนักงาน ก.พ. มีอุปสรรคในการก้าวไปสู่ตำแหน่งทางการบริหารระดับสูงไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ข้าราชการทั้งสองเพศมีความคิดเห็นว่าอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการก้าวไปสู่ตำแหน่งทางการบริหารระดับสูงของตนเองก็คืออุปสรรคเกี่ยวกับผู้บังคับบัญชา ส่วนอุปสรรคเกี่ยวกับปัจจัยส่วนตัวของตนเองมีความสำคัญรองลงมาและเป็นอุปสรรคที่สำคัญน้อยที่สุด ก็คือ อุปสรรคเกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน ดังนั้นจึงแสดงให้เห็น

⁹⁰ สมิหรา จิตตลดากร , “ภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), บทคัดย่อ.

⁹¹ ปิยะนิตย์ โอนพรัตน์วิบูล , “ข้าราชการพลเรือนสตรีไทยกับอุปสรรคในการก้าวไปสู่ตำแหน่งทางการบริหารระดับสูง : ศึกษากรณีสำนักรงาน ก.พ.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2537), บทคัดย่อ.

เห็นว่าข้าราชการสตรีและข้าราชการชายในสำนักงาน ก.พ. มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และมีอุปสรรคในการก้าวไปสู่ตำแหน่งทางการบริหารระดับสูงไม่แตกต่างกัน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการของสตรีในการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหารของบัณฑิตสตรีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁹² โดย กุลยา ธรรมจินดา ได้ทำการศึกษาถึงความต้องการของสตรีรุ่นใหม่ในการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหาร โดยดูว่ามีปัจจัยใดบ้างที่จะมีผลหรือไม่ มีผลต่อความต้องการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหาร

จากผลการวิจัยพบว่า

1) ลักษณะด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (การศึกษา, รายได้, ภูมิหลังทางครอบครัว) มีผลต่อความต้องการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหาร

2) ความคิดความเชื่อในเรื่องบทบาทหน้าที่โดยธรรมชาติ มีผลต่อความต้องการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหารในระดับปานกลาง

3) ความคิดความเชื่อในเรื่องบทบาททางเพศในการทำงาน มีผลต่อความต้องการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหารในระดับปานกลาง

ผู้นำสตรีในการปกครองส่วนภูมิภาคของไทย ศึกษากรณีบทบาทและความเป็นผู้นำของนาง จรัสศรี ทิพย์รัช ผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2536⁹³ โดย จิรศักดิ์ สุขวัฒนา ได้ทำการศึกษาทัศนคติของประชาชนชาวจังหวัดนครนายกต่อบทบาทและความเป็นผู้นำของนาง จรัสศรี ทิพย์รัช ผู้ว่าราชการจังหวัดหญิงคนแรกของไทย ว่าให้การยอมรับในผลการปฏิบัติงานหรือไม่ เพื่อค้นหาปัญหาข้อขัดข้องขัดจำกัดของสตรีในการบริหารงานระดับจังหวัด และเพื่อทราบความคิดเห็นในการแต่งตั้งสตรีเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด

ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติของประชาชนชาวจังหวัดนครนายกส่วนใหญ่ยอมรับในบทบาทและการนำท่านผู้ว่าราชการจังหวัดหญิง มีความพอใจในความตั้งใจในการทำงาน ความซื่อสัตย์ สุจริต ความสุภาพ นุ่มนวล ความสามารถทางการประชาสัมพันธ์และการประสานงาน ส่วนความสามารถทางด้านอื่นๆเปรียบเทียบกับผู้ว่าชายแล้ว มีความใกล้เคียงกัน ยกเว้นการปฏิบัติงานในพื้นที่ทุรกันดาร งานที่ต้องเสี่ยงภัย และงานที่ต้องอาศัยความเด็ดขาด นอกจากนี้

⁹² กุลยา ธรรมจินดา , “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการของสตรีในการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหารของบัณฑิตสตรีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2534” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2537), บทคัดย่อ.

⁹³ พันเอก จิรศักดิ์ สุขวัฒนา , “ผู้นำสตรีในการปกครองส่วนภูมิภาคของไทย ศึกษากรณีบทบาทและความเป็นผู้นำของนางจรัสศรี ทิพย์รัช ผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2536” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), บทคัดย่อ.

ยังมีปัญหาในเรื่องภาระการดูแลครอบครัวและการที่ต้องเข้ารับศึกษาในระหว่างดำรงตำแหน่ง ทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งสตรีเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากคัดเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านกรปกครอง เช่น จากปลัดอำเภอ นายอำเภอ และรองผู้ว่าราชการจังหวัด ขึ้นมาดำรงตำแหน่งตามลำดับ จะมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง

ภูมิหลังของนักการเมืองสตรีกับการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง : ศึกษากรณี การเข้าสู่ตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลทั่วประเทศ⁹⁴ โดย อภิชัย เจนนีรวงศ์ ได้ทำการวิจัยเพื่อสำรวจภูมิหลังของสมาชิกสภาเทศบาลสตรีทั่วประเทศ และหาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของสมาชิกสภาเทศบาลสตรี ในฐานะนักการเมืองสตรี กับการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง

ผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักทางภูมิหลังที่มีผลต่อการเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองของสมาชิกสภาเทศบาลสตรี คือ ความเป็นทายาททางการเมืองและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของสมาชิกสภาเทศบาลสตรีดังกล่าว หรืออีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า การได้รับมอบหมายให้สืบทอดตำแหน่งทางการเมืองจากครอบครัว และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นปัจจัยหลักของการเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองของสมาชิกสภาเทศบาลสตรี

บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเมืองไทย ปี 2531-2534⁹⁵ โดย เสวตฉัตร สุวรรณรัตน์ ได้การวิจัยเพื่อจะหาข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่บทบาททางการเมืองและการแสดงบทบาททางการเมืองของสตรีไทย โดยการสัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีที่ได้รับเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีนั้นมีปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อชัยชนะในการเลือกตั้ง 5 ประการตามลำดับความสำคัญดังนี้ 1)คุณสมบัติส่วนตัวของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี (อายุ อาชีพ การศึกษา สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ) 2) การให้ความช่วยเหลือแก่ท้องถิ่นและประชาชนในเขตเลือกตั้ง (เงิน วัสดุอุปกรณ์ และอื่นๆ) 3) นโยบายและชื่อเสียงของพรรคการเมือง 4) อิทธิพลของบิดา พี่ หรือญาติ และ 5) อิทธิพลของหัวหน้าพรรคหรือแกนนำของพรรค ปัจจัยสำคัญดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเลือกตั้งกลายเป็น ปัจจัยกำหนดลักษณะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี เพราะฉะนั้นภายหลังจากเมื่อ ส.ส. สตรีได้รับ

⁹⁴ อภิชัย เจนนีรวงศ์ , “ภูมิหลังของนักการเมืองสตรีกับการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง : ศึกษากรณี การเข้าสู่ตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลทั่วประเทศ.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532), บทคัดย่อ.

⁹⁵ เสวตฉัตร สุวรรณรัตน์ , “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในการเมืองไทยปี 2531-2534” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535), บทคัดย่อ.

เลือกตั้งเข้ามาเป็นตัวแทนของประชาชนแล้วจึงมีเงื่อนไขและความจำเป็นในการที่จะต้องสนองตอบความต้องการของประชาชนผู้เลือกตั้ง ดังนั้นการแสดงบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ จะคำนึงถึงบทบาทนอกสภามากกว่าบทบาทในสภา โดยมีจุดประสงค์ที่จะสร้างความพอใจให้กับประชาชนในเขตเลือกตั้งของตน ทั้งนี้ด้วยความคาดหวังว่าเมื่อประชาชนได้รับความพอใจต่อการทำหน้าที่ในการเป็นตัวแทนของตน ก็จะนำไปสู่การสนับสนุนให้ได้รับชัยชนะอีกในการเลือกตั้งครั้งต่อไป ท้ายที่สุดการวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า เพศมิได้เป็นอุปสรรคต่อการแสดงบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

สรุป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ดังตัวอย่างที่ได้ยกมานั้น ในขั้นต้นคงจะช่วยให้มองเห็นภาพของขบวนการสตรีกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติได้ไม่มากนักน้อย อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานวิจัยแต่ละชิ้นจะใช้วิธีการศึกษาที่แตกต่างกันบ้างแต่ผู้เขียนก็สามารถนำมาอ้างอิงและปรับใช้กับงานวิทยานิพนธ์นี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัย ที่เป็นวิทยานิพนธ์ของคนรุ่นก่อน สามารถนำประสบการณ์ดังกล่าวนั้นมาใช้บทเรียน และแนวทางปฏิบัติในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ตีความข้อมูลเป็นอย่างดี